د تعلیم الاسلام راډیو لخوا
طلباء کرامو او د نبوي حدیثو مینه والو ته
په وړیا او مفت ډول
ښکلې تحفه
د فضیلت پګړۍ
(د حدیثو د دورې نصاب)
د صحیح البخاري ، صحیح مسلم ، سنن ابي داود ، جامع الترمذي ، سنن النسائي
سنن ابن ماجه ، موطا مالک ، موطا محمد ، شرح معاني الاثار
او د دې کتابونو د مؤلفینو لنډه پېژندنه
لیکوال :
شیخ الحدیث مولوي محمد عمر خطابي
خپرونکې اداره :
تعلیم الاسلام راډیو 94.60 FM کندهار
اړیکه : ۰۷۰۳۰۵۰۷۰۰
پته : غازي مېنه ٦ ناحیه (د ستوډیم جنوب لویدیځ سیمه) کندهار

مضمون	مخ

۱: د پيل خبري ۳
۲: د حديثو د لويي دورې نصاب ۴
۳: د حديثو د دورې بنيادي كتابونه ۴
۴: د حديثو د دورې ضمني كتابونه ۵
۵ : د پام وړ ټكي ۶
٦ : د دورې اهميت ۱۰
۷ : پاملرنه ۱۲
۸ : د دورې كتابونه او د هغو مولفين ۱۴
۹ : امام بخاري رحمة الله عليه ۱۴
۱۰ : صحيح البخاري ۲۲
۱۱ : امام مسلم رحمة الله عليه ۲٦
۱۲ : صحيح مسلم ۲۸
۱۳ : امام ترمذي رحمة الله عليه ۳۲
۱۴ : جامع الترمذي ۳۳
۱۵ : امام ابو داود رحمة الله عليه ۳٦
۱٦ : سنن ابي داود ۳۸
۱۷ : امام نسايي رحمة الله عليه ۴۲
۱۸ : سنن النسايي ۴۳
۱۹ : امام ابن ماجه رحمة الله عليه ۴۴
۲۰ : سنن ابن ماجة ۴۵
۲۱ : امام مالک رحمة الله عليه ۴۷
۲۲ : موطا مالک ۴۹
۲۳ : امام محمد رحمة الله عليه ۵۱
۲۴ : موطا محمد ۵۲
۲۵ : امام طحاوي رحمة الله عليه ۵۵
۲٦ : شرح معاني الاثار ۵٦

د کتاب پېژندنه

د کتاب نوم : د فضیلت پګړۍ

مؤلف : شیخ الحدیث مولوي محمد عمر خطابي

د چاپ کال : ۱۳۹۰ د جوزا میاشت

د چاپ وار : لمړی .

د چاپ شمېره : ۴۰۰۰

دا کتاب په وړیا ډول د تعلیم الاسلام راډیو له خوا د نبوي احادیثو مینه والوته ډالۍ کېږي.

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمة

(د پيل خبري)

الحمد لله الذي ارسل رسوله رحمة للعالمين و جعله اسوة حسنة و مبينا لكتابه المجيد و الصلوة و السلام علي سيد المرسلين و علي آله و صحبه و من تبعهم باحسان الي يوم الدين وبعد :

دا رساله (د فضيلت پګړۍ) چي ستاسو په لاس کي ده ، د دې د پاره تاليف سوې ده چي د هغه ستر وياړ او افتخار و لور ته د طلباء کرامو او د ديني علومو د مينه والو لارښوونه وکړي چي په لاس ته راړلو سره يې وطالب العلم ته د فاضلتوب د فضيلت پګړۍ پر سر ور اېښودل کيږي او د سيمه ايزي اصطلاح له مخي ملا طالب اخند ته د مولويتوب د لقب وياړ په برخه کيږي او د دوئ د وياړني او سرلوړۍ په مناسبت په ديني مدارسو کي لويي لويي غونډي جوړيږي .

دا رساله (د فضيلت پګړۍ) و ټولو فاضلانو ، طلباء کرامو او د قرآني او نبوي علومو مينوالو ته د تعليم الاسلام راډيو لخوا په وړيا ډول ډالۍ او تحفه کيږي .

پدې رساله کي تاسو ته د بخاري ، مسلم ، ترمذي ، ابوداود او د حديثو د دورې د نورو کتابونو په هکله په لنډ ډول ګټور معلومات وړاندي کيږي او همدا ډول د همدغو کتابونو د مؤلفينو لکه امام بخاري ، امام مسلم او داسي نورو محدثينو تعارف او هم يې ځيني علمي آثار دربېژندل کيږي ترڅو په همدې لنډو معلوماتو سره مو د حديثو د کتابونو او محدثينو سره پېژندنه او معرفت حاصل سي او هم د حديثو د دورې اهميت او څرنګوالی درته معلوم سي .

د دې علاوه د همدې رسالې په ذریعه و هغو طلباء کرامو ته چې وړه دوره یې بشپړه کړې ده او په راتلونکي تعلیمي کال کي یعني د روژې تر میاشتي وروسته د حدیثو و لویو دورې ته چمتو دي خبر ورکول کیږي ، چي د کندهار په ښار کي د حدیثو د لویي دورې هغه دارالحدیث چي د څه مدې د پاره موقتا معطل پاته وو اوس ان شاء الله یو ځل بیا د همدې دارالحدیث دروازه د حدیثو د دورې د طالبانو او د نبوي علومو د مینوالو پر مخ خلاصه او پرانستل کیږي .

ان شاء الله په راتلونکي تعلیمي کال یعني د ۱۴۳۲ هجري قمري کال د شوال په میاشت کي به طلباء کرام د حدیثو د دورې د پاره د یو بل په زړه پوري دارالحدیث انتخاب هم په مخ کي ولري .

د کوچني اختر په میاشت کي ان شاء الله طلباء کرام کولای سي چي پر شیخ الحدیث مولوي محمد عمر خطابي باندي د حدیثو مهمه دوره پیل کړي ترڅو د حدیثو مهمه دوره په بشپړ او مکمل ډول څه ډول چي پکار ده وپای ته ورسوي .

د مقصد په خبرو پیل کوو وما توفیقي الا بالله وبه نستعین وهو السمیع العلیم .

د حدیثو د لویي دورې نصاب

د طالب العلم د پاره ډېره مهمه ده ، چي د حدیثو د لویي دورې نصاب یعني تدریسي کتابونه وپېژني ځکه کله ځیني طلباء د ناخبرتیا لکبله نیمګړې او ناقصه دوره کوي .

د حدیثو د لویي دورې د نصاب په کتابونو کي یو تعداد کتابونه بنیادي او اساسي حیثیت لري او یو شمېر نور کتابونه بیا په ضمني ډول ورسره لوستل کیږي .

د حدیثو د دورې بنیادي کتابونه ؟

د حدیثو د دورې بنیادي کتابونه په لاندي ډول دي :

(۱) صحيح البخاري (۲) صحيح مسلم (۳) جامع الترمذي (۴) سنن ابي داود دا څلور واړه د حديثو د دورې بنيادي كتابونه دي . پورتني څلور واړه كتابونه د تعليمي كال د پيل څخه بيا تر پای پورې هر كتاب د اول څخه تر اخير پورې لوستل كيږي او دا څلور واړه كتابونه په صحاح سته كي تر ټولو مهم كتابونه دي .

د حديثو د دورې ضمني كتابونه :

سنن النسايي ، سنن ابن ماجه ، موطا مالک ، موطا محمد او د طحاوي شرح معاني الاثار د حديثو د دورې ضمني كتابونه دي .

ضمني كتابونه وهغو كتابونو ته وايو ، چې د تعليمي كال په پای كي د هر كتاب د شروع څخه څه اندازه لوستل كيږي ترڅو د همدغو كتابونو د لوستلو سره طلباء بلد سي او هم تبرک ترې حاصل كړي او د دې تر څنګ ددې كتابونو نومونه هم ژوندي وساتل سي .

صحيح البخاري ، صحيح مسلم ، سنن ابي داود ، جامع الترمذي ،سنن النسايي ، سنن ابن ماجه ، موطا مالک ، موطا محمد او د طحاوي شرح معاني الاثار په پورتني ترتيب د حديثو د دورې د پاره تر ټولو منل سوئ نصاب دئ ، د ډېرو هيوادونو په سترو او وړو مدرسو كي پورتني كتابونه د حديثو په لويه دوره كي تدريسيږي او په ډاډ ويلای سو چې دا د حديثو د دورې د پاره تقريبا عالمي نصاب دئ .

نو په همدې اساس دا پر ځای خبره ده كه يو طالب العلم د پورتنيو كتابونو څخه پر يوه يا دوو كتابونو بسنه وكړي يعني فقط بخاري او ترمذي ولولي نو هغه ته د حديثو د دورې څخه فارغ او فاضل ويل به مناسب كار نه وي ، ځكه په يوه او دوو كتابونو د دورې نصاب نه بشپړ كيږي .

څرنګه چې وړاندې هم يادونه سوې ده چې موږ ان شاء الله يو ځل بيا اراده كړې ده ، چې و دې عظيم علمي خدمت ته ملا وتړو او سږ كال د روژې څخه وروسته يعني د

۱۴۳۲ کال د شوال په میاشت کې د حدیثو د دورې تدریس پیل کړو ، ځکه اوس الحمد لله هغه مصروفیتونه چې د همهغو په سبب مو څه مده د حدیثو دوره تدریس نه کړای سوای تر ډېره حده را کم سوي دي او موږ به ان شاء الله د الله په توفیق وکولای سو چې د روژې څخه وروسته د روانو تعلیمي شغلونو په څنګ کې د حدیثو د دورې کتابونه هم د پورتني عالمي نصاب مطابق تدریس کړو .

موږ ان شاء الله د تیرو کلونو په شان د حدیثو په دوره کې صحیح البخاري ، صحیح مسلم ، جامع الترمذي او سنن ابي داود په بشپړ ډول تدریس کوو او د تعلیمي کال په وروستیو شیبو کې د سنن النسائي ، سنن ابن ماجه ، موطا مالک ، موطا محمد او د امام طحاوي د شرح معاني الاثار څخه څه برخه تدریس کوو ، خو د دې تر څنګ زموږ په دوره کې د کال په پیل کې مصطلح الحدیث ته هم ځای ورکول سوئ دئ ، دا ځکه چې زموږ د سیمي زیات شمېر طلباء په وړه دوره کې د مصطلح الحدیث یعني د اصول الحدیث کتابونه نه لولي پداسي حال کې چې د لویي دورې د پاره د اصول الحدیث فن دونه مهم دئ لکه د عامو علومو د پاره چې صرف او نحو څونه مهم بلل کیږي .

د اصول الحدیث د پاره موږ معرفة الحدیث في مصطلح الحدیث کتاب انتخاب کړئ دئ او دا د بنده خپل تالیف دئ ، چې په پښتو ژبه د اصول الحدیث د پاره اسانه او جامع تدریسي کتاب دئ او په تیرو دورو کې هم تدریس سوئ دئ .

کوم طلباء کرام چې زموږ د حدیثو په دوره کې د ګډون اراده ولري نو هغوئ همدا اوس د معرفة الحدیث غوښتنه په وړیا ډول د تلیفون پر کرښه د تعلیم الاسلام راډیو د دفتر څخه کولای سي .

د پام وړ ټکي :

د حديثو د دورې د پاره راتلونکي څو ټکي ډېر مهم دي ، چي طلباء کرام يې بايد د پام څخه ونه غورځوي بلکي د ډېر اهميت په سترګه ورته وګوري .

اول : د حديثو د لويې دورې نصاب بايد په بشپړ او مکمل ډول ولوستل سي يعني د حديثو لويه دوره بايد پداسي دار الحديث کي وکړل سي ، چي هلته د دورې بشپړ نصاب تدريسيږي . د حديثو د دورې په نصاب کي بخاري ، مسلم ، ترمذي او ابوداود په بشپړ او مکمل ډول د کال د پيل څخه تر پای پوري تدريسيږي او د دې سره د کال په وروستۍ برخه کي د نسايي ، ابن ماجه ، موطا مالک ، موطا محمد او د شرح معاني الاثار اوايل يعني لومړنۍ برخي څه نا څه پکښي تدريسيږي لکه څه ډول چي وړاندي موږ وويل چي دا تقريبا د حديثو د دورې عالمي نصاب دئ .

طلباوو ته پکار ده چي په داسي ځای کي چي هلته د حديثو يو يا دوه کتابونه تدريسيږي د حديثو د طلايي دورې چانس د لاس څخه ونه باسي .

دوهم : د حديثو دوره بايد داسي ځای وسي چي هلته د حديثو تدريس په مسلکي ډول انجاميږي ، د حديثو دوره که په غير مسلکي ډول انجام سي نو په نتيجه کي چي کوم طلباء فارغه کيږي هغوئ به يا غير مقلد ګرځي يعني يو مخ به مذهب شاه ته پرېږدي او د سترو مجتهدينو لکه امام ابوحنيفة ، امام مالک ، امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهم الله په هکله به دونه بد ګمانه کيږي ، چي د هغوئ مذهب به د حديثو خلاف تګ لاره ګڼي او يا به متعصب مذهبي څني جوړيږي يعني داسي يو څوک به څني جوړيږي چي حديث به شاه ته پرېږدي او احاديث به د خپل مذهب خلاف ور ته ښکاري ، ځکه په غير مسلکي دوره کي طلباوو ته مذهب او حديث داسي سره پرې او بيل کيږي لکه دوې متقابلي او مخامخ لاري چي څوک يې پر يوه لاره روان سي نو وهغي بلي لاري ته يې شاه کيږي .

پداسي حال کي چي په مسلکي دوره کي د حديثو دقيق او ژور مفاهيم ، د احاديثو څخه د فقهاوو د استدلال طريقې او د مسائلو استنباط ، د متعارضو احاديثو تر منځ ترجيح او توفيق په ډېر ښکلي او قانع کونکي ډول طلباوو ته ښودل کيږي ، چي په نتيجه کي طلباوو ته دا په اثبات رسيږي چي د مذاهبو فقهي مشرب او سرچينه نبوي احاديث دي يعني نبوي حديث او متبوعه مذهبونه دوې بيلي لاري نه دي لکه څه ډول چي غير مقلدين يې ګمان کوي بلکي مذاهب د احاديثو په رڼا کي د مجتهدينو د علمي فقاهت او زيار په نتيجه کي را منځ ته سوي دي .

علاوه پر دې د حديثو په مسلکي دوره کي د فقهي او عقيدوي مسائلو او احکامو دلايل او د هغو دلايلو څخه د استدلال او استنباط کولو استعداد هم په طلباوو کي را پيدا کيږي ، چي پدې سره د فقهاوو د ځينو هغو مسائلو چي پکښي خطا سوي دي او يا يې په يوه مسئله کي د دليل له مخي کمزورى دريځ اختياره کړئ وي هغه هم معلوميږي ، ځکه د مجتهدينو اجتهاد کله ناسم هم ثابتيږي او بل دا چي مجتهدين او فقهاء معصوم نه دي بلکي هغوئ هم کله د اشتباه او خطا ښکار ګرځي ، نو ځکه په مسلکي دوره کي د غير مقلد يا متعصب مذهبي پر ځاى د طالب العلم څخه رڼون آنده ، منصف او حق پالونکى مقلد جوړيږي په لنډ ډول ويلاى سو چي د حديثو مسلکي دوره که د يوې خوا د نبوي ارشاداتو د عالي مفاهيمو د پوهاوي ستره وسيله ده د بلي خوا د قرآنکريم د پاره تفسير او هم د فقهي مسائلو او احکامو د دلايلو څخه د خبرتيا يوه ستره علمي منبع ده .

دريم : د حديثو دورې ته بايد پوره وخت ورکول سي او د دورې په کال طالب العلم بايد تر بل هر وخت زياد زيار او محنت وګالي ، درسونه يې د يو سخت عذر څخه پرته د معمولي معمولي کارونو يا مادياتو د لاس ته راوړلو لکبله ناغه نه کړي بلکي هره ورځ د درس د پيل څخه بيا تر پايه په ټولو کتابونو کي ګډون وکړي او ډېر زيات محنت

پکښې وګالي ، ځکه د دورې کال د هر طالب العلم د پاره تر نورو تعلیمي کلونو خورا زیات مهم دئ . دا د طلباوو د کلونو کلونو د محنت ګاللو د ثمر او مېوې اخیستنې کال دئ .

د حدیثو دوره داسي مثال لري لکه څوک چي نهالګي کښېږدئ ، په کلونو کلونو زیار او محنت په وګالئ څو نهالګي پر مېوه راسي ښکاره خبره ده باغوان چي په باغ کي په کلونو کلونو محنت ګالي هغه د مېوې لاس ته راوړني د پاره دئ . د مېوې په کال که باغوان د باغ په پالنه کي بې پروايي او تمبلي وکړي نو د کلونو کلونو محنت يې ضايع او عبث کيږي .

دا هر څه فنون چي ويل کيږي دا مقصودي نه دي بلکي دا ټول د قرانکريم او د نبوي احاديثو د زده کړي د پاره لوستل کيږي . که څوک يوازي د فنونو يعني صرف ، نحو معاني او داسي نورو پر لوستلو بسنه وکړي او د کوم مقصد د پاره چي دا فنون لوستل کيږي هغه ځني پاتيږي او يا د اهميت په سترګه نه ورته ګوري د هغه مثال داسي دئ لکه څوک چي د کعبې شريفي په نيت سفر پيل کړي ، د شپې او ورځي دښتونه طی کوي خو کعبې ته تر رسېدلو دمخه د کربلا پر دښت سفر ته خاتمه ورکوي او يا د کربلا و زيارت ته د کعبې تر زيارت اهميت ورکوي نو لکه څرنګه چي د کربلا په زيارت څوک حاجي کېدلای نسي همدا ډول يوازي د فنونو په لوستلو څوک د انبياوو وارث کېدلای نسي .

د دين د احکامو اصل قرآن ، حديث ، اجماع او قياس دئ ، اجماع او قياس که څه هم د شرعت د احکامو د پاره دريم او څلورم اصل او دليل دي خو دا دواړه د قرآن او حديثو تابع دي او قرآن او حديثو ته راجع کيږي ، ځکه د اجماع حجتيت پرقرآن او حديثو موقوف دئ او د قرآن او حديثو خلاف اجماع کېدلای نسي .

قیاس بیا دې ته وایي چي په قرآني ایت ، نبوي حدیث یا اجماع یو حکم ثابت سوئ وي که د هغه حکم علت او وجه ځرګنده سوې وه خو ښه که نه نو مجتهدین او فقهاء د هغه حکم علت ځیرې ترڅو معلومه کړي چي دا حکم د څه کبله سوئ دئ ؟ څه وجه ده چي دا کار جایز یا ناجایز بلل سوئ دئ ؟

څه مهال چي فقهاوو ته د حکم علت ځرګند سي نو بیا دا حکم په قیاس وهر هغه شي ته ثابتوي چي په هغه کي د دې حکم علت ومندل سي ، نو ځکه قرآنکریم او نبوي احادیث د دین د ټولو احکامو د پاره یوازنی منبع او مصدر دئ ، دا چي د دین احکام په قرآن او حدیثو ثابتیږي نو د دیني علومو طالب باید په قرآن او حدیثو ځان پوه او خبر کړي .

د قرآن زده کړه بېله نبوي احادیثو څخه کېدلای نسي تر داسي اندازې چي په قرآن کریم کي د لمانځه او زکات حکم په ډېرو ایتونو کي راغلی دئ ، خو بیا هم که نبوي احادیثو ته و نه کتل سي نو د قرآن څخه د لمانځه او زکات ترتیب او ټول مسایل څوک فهمولای نسي .

قرآنکریم چي الله پر محمد ﷺ نازل کړئ دئ هغه د دې د پاره چي محمد رسول الله امت لره د قرآن معنا او مفهوم بیان کړي او د دې ستر الهي کلام مقاصد او احکام په شفاهي او عملي ډول ور ته تشریح کړي لکه څنګه چي الله فرمایلي دي :

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (سورة النحل ايت ٤٤)

ژباړه : او موږ تا لره قرآن نازل کړ ترڅو ته خلکو لره د هغه کتاب مقاصد بیان کړې کوم چي دوئ لره نازل سوی دئ او ښایي دوئ هم غور او فکر پکښې وکړي .

رسول الله ﷺ د بعثت څخه وروسته په خپل درویشت کلن ژوند کي قرآن په شفاهي او عملي ډول امت لره تشریح کړئ دئ . رسول الله ﷺ چي په کوم ترتیب سره لمونځ اداء کاوه همدا د أَقِيمُوا الصَّلَاةَ د آیت تفسیر او بیان دئ .

دا چې د دین د پاره قرآن او حدیث مستقل اصل او دلیل دئ او د ډېرو قرآني ایتونو په مراد او معنا پوهېدل پر حدیثو موقوف دي نو دا ټخپله د حدیثو د دورې د اهمیت د پاره ستر دلیل دئ نو ځکه طلباوو ته ښکار ده چې د حدیثو دوره په ډېر اهتمام او کوښښ سره وکړي ، پوره وخت ورکړي کله هم تر وخت ناوخته یا غیرحاضري او تمبلي ښکنبي و نه کړي .

د دورې اهمیت :

مور او پلار چې خپل اولادونه مسجد او مدرسې ته بیایي او یا یو طالب په خپل شوق او رغبت کور او کهول شاته پرېږدي دلته او هلته په یوه او بل مسجد او مدرسه کي د نورو تر احسان ځان لاندي کوي دا هر څه د دې د پاره کوي چې د انبیاوو د وراثت لوړ شرف حاصل کړي .

د انبیاوو څخه سره او سپین زر ، مال او دولت په میراث نه دي پاته سوي بلکي د انبیاوو څخه چې کوم شی په میراث پاته سوئ دئ هغه علم دئ رسول الله ﷺ فرمایلي دي :إن العلماء ورثة الأنبياء إن الأنبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما إنما ورثوا العلم فمن أخذ به أخذ بحظ وافر (رواه الترمذي عن أبي الدرداء)

ژباړه : یقینا علماء د انبیاوو وارثان دي ، واقعا انبیاوو دینار او درهم په میراث نه دي پرېښي بلکي هغو علم په میراث کي پرېښی دئ نو که چا دا علم حاصل کړ هغه لویه ونډه لاس ته راوړله .

هغه علمي میراث چې د محمد ﷺ څخه په میراث امت ته پاته سوئ دئ هغه نه د فزیک او کیمیا علم دئ ، نه د صرف او نحو علم دئ ، نه د معاني او بیان علم دئ ، نه د عروض او منطق علم دئ او نه د فلسفې او ساینس علم دئ ، ځکه دا علوم ځیني یې د انسانانو د عقلونو او تجربو محصول دي لکه فزیک کیمیا او طب او ځیني نور بیا د

ژبي اړوند علوم دي لکه د عروض علم چي د شعر او شاعرۍ سره ارتباط لري رسول الله ﷺ شاعر نه وو الله جل جلاله فرمايي :

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَه (سورة يس ايت ٦٩)

ژباړه : او موږ و محمد ته شعر نه دئ ښولی او نه شعر د ده پاره ښايي .

صرف ، نحو ، معاني ، بيان او د دې سره تړلي نور علوم ادبي علوم دي يعني د عربي ژبي سره تړاو لري د دغو علومو تدوين که څه هم د رسول الله ﷺ د بعثت څخه وروسته سوئ دئ ، خو دا علوم د هغه مهال څخه چي عربي ژبه په وجود راغلې ده شتون يې لاره د عربو په ادبي ژبه کي ادب پوهانو او شاعرانو د همدغو علومو د اصولو او قواعدو مطابق ږغېدل په نثر او شعر کي يې د دې علومو د اصولو رعايت کاوه . منطق او فلسفه د ارسطو او کفري فيلسوفانو څخه پاته سوئ علمي ميراث دئ .

د پورتنيو علومو څخه چي يو شمېر علوم يې په مدرسو کي لوستل کيږي هغه د دې کبله نه تدريس کيږي چي دا د رسول الله ﷺ څخه پاته سوئ علمي ميراث دئ بلکي دا ټول آليه او غيرمقصودي علوم دي ، د قرآن او حديثو د زده کړي د پاره لوستل کيږي دا ځکه چي قرآن او نبوي احاديث په عربي دي نو د عربي ژبي د ادبي علومو څخه پرته د قرآن او حديثو په معنا پوهېدل ګران کار دئ .

خو که څوک ټول فنون ولولي او د قرآن او د حديثو د علم څخه بې برخي پاتي سي هغه ته د انبياوو وارث نه ويل کيږي ځکه د رسول الله ﷺ څخه چي کوم علم په ميراث پاته سوئ دئ هغه قرآن او حديث دي او دا دواړه آسماني وحي دي .

طلباء چي په کلونو کلونو د علم په تلاښ کي زيار او محنت ګالي ، شپې رڼوي د دوئ د علمي سفر مقصودي منزل د قرآن او حديثو زده کړه ده . دا هر څه فنون چي طلباء لولي دا ټول د قرآن او حديثو د زده کړي د پاره د استعداد پيدا کولو په غرض لولي .

د همدې څرګندولو څخه به تاسو ته د حدیثو د دورې اهمیت معلوم سوئ وئ هغه دا چې د طالب د کلونو کلونو د علمي سفر مقصودي منزل همدا د حدیثو دوره او د قرآن زده کړه ده . احادیث دیوه اړخه د قرآن شرح ده او د بله اړخه بیا د فقهي مسائلو دلایل دي نو که څوک غواړي د رسول الله ﷺ وارث د ځان څخه جوړ کړي نو د هغه دا ستره او د ستاینې وړ هیله به هغه وخت پوره کیږي چې د حدیثو د لوستلو شرف ور ته حاصل سي

پـا مـلـرنـه :

یو شمېر طلباء او ملا امامان داسي هم سته چي د هغو څخه د یو لړ اقتصادي یا کورني مشکلاتو او کاروباري مصروفیتونو لکبله علم پر نیمه لار پاته سوئ وي ، په دې کسانو کي ځیني خو لا داسي هم سته چي د احادیثو د دورې د پاره یې لازم فنون هم لوستي وي او د دورې د پاره علمي استعداد لري ، خو د دورې د شرف څخه د یو لړ اقتصادي او کورني مشکلاتو لکبله بې برخي سوي وي دا ډول ملا امامان که څه هم سپین ږیرتوب ته رسېدلي وي بیا هم د پېرزویني له مخي د هغو څخه غوښتنه لرو چي په هر قیمت وي بیا هم د حدیثو دوره په یو مناسب دارالحدیث کي پیل کړي نور دي د نن څخه د سبا په هیله د دې عظیم نعمت څخه ځان نه بې برخي کوي .

هغه طلباء چي د دورې د پاره یې لازم فنون لوستي نه وي ، د دورې د پاره پوره وړتیا او استعداد نه لري او د ځینو ستونزو لکبله د علم زده کړه ځني پاته سوې وي او نور د عمر د زیاتوب یا دنیاوي شغلونو لکبله د علم د زده کړي هیلي یې د ناهیلۍ سره مخ سوې وي دا ډول کسان په ځانګړي ډول که د امامت دنده یې مخ ته بیول که د زده کړي د بشپړولو د پاره کلونه کلونه وخت نسي ورکولای لږ تر لږه د یوه کال د پاره دي په دوره کي د سامع په ډول ګډون وکړي ، دا کس که څه هم د دورې استعداد نه لري خو بیا هم د دورې د درسونو څخه یو اندازه برخمن کېدلای سي .

د حديثو دوره دونه د فيوضاتو څخه ډکه تعليمي حلقه ده ، چي امي لا هم د اميتوب سره په بينا کيږي او د عقيدې او اخلاقو اصلاح يې په راځي . د حديثو په دوره کي چي هر څوک ګډون کوي هغه که د دورې استعداد ولري او که يې و نه لري پر هغه باندي د نبوي احاديثو د اوريدلو لکبله داسي کيفيت راځي لکه دی چي د رسول الله ﷺ او د صحابه کرامو رضي الله عنهم سره سهار او ماښام په هر مجلس کي ناست او مل وي .

راځئ چي اوس د حديثو په دوره کي د لوستل کيدونکو کتابونو او د هغو د مؤلفينو تعارف در ته وکړو ، په دې هيله او اميد چي د دې سترو اشخاصو د ښکلو صفاتو او معطرو خويونو د ښکلا او خوشبو څخه موږ هم متاثره سو او په دوئ پسي اقتداء وکړو .

و الله ولي التوفيق .

د دورې کتابونه او د هغو مولفين :

د حديثو په دوره کي صحاح سته او درې نور د حديثو کتابونه تدريسيږي .

صحاح سته د احاديثو و هغو شپږو کتابونو ته وايي ، چي په هغو کي رانقل سوي حديثونه په مجموعي ډول د سند له مخي و ټول عالم اسلام ته د منلو وړ او ثابت حديثونه دي.

د الصاح الستة نومونه پدې ډول دي :

صحيح البخاري ، صحيح مسلم ، جامع الترمذي ، سنن ابي داود ، سنن النسايي ، سنن ابن ماجه ، د يادوني وړ ده چي صحاح سته هم خپل منځ کي تفاوت او درجې لري په لاندي کرښو کي د حديثو د دورې د نهو کتابونو د هر کتاب او د هغه مؤلف درپيژنو .

دا د فضيلت پګړۍ ان شاء الله په چاپي بڼه تاسو ته ډالۍ کوو په دې هيله او اميد چي يو ورځ مو د فضيلت پګړۍ پر سر راتاو سي او يا مو د خپلو بچو او طلباوو د

فضیلت د پګړۍ هڅي ګرندی او د هغوي مقصودي منزل ته پوره پام سي داسي نه سي چي بچي او طلباوو مو د کعبي په نیت راوتي خو کعبې ته ئې شاه کړې او مخ پر ترکستان ځني روان وي .

اول : امام بخاري رحمة الله عليه

د صحیح البخاري د مؤلف کنیت أبو عبدالله دئ ، نوم او نسب یې محمد بن اسماعیل بن إبراهیم بن المغیرة بن بردزبه الجعفي دئ . بردزبه د فارس دئ او د فارسیانو پر دین وو البته د بردزبه زوی مغیره چي د بخاري ورنیکه کیږي د بخارا د والي په لاس ایمان راوړی دئ . د بخارا والي یمان الجعفي نومېدئ نو د اسلام د ولاء لکبله بخاري ته جعفي هم ویل کیږي .

حافظ بن حجر رحمة الله عليه وایي د بخاري د نیکه إبراهیم بن المغیرة په هکله معلومات نه لرم البته د بخاري پلار اسماعیل بن ابراهیم د ابن حبان په وینا د حماد بن زید او مالک رحمهما الله څخه حدیث اورېدلي دي .

امام ذهبي رحمة الله عليه په تاریخ الاسلام کي وایي چي د بخاري پلار د ښه تقوا لرونکو علماوو څخه وو . أحمد بن حفص رحمة الله عليه وایي : زه د بخاري پلار ته ورغلم هغه د مرګ په حالت کي وو ما ته یې وویل : زما د علم له مخي زما په ټول مال کي یو شکمن درهم لا هم نسته .

دا د حلالي نفقې اثر هم دئ چي الله جل جلاله د اسماعیل د زوئ څخه امام بخاري غوندي ستر امام جوړ کړئ .

امام بخاري رحمة الله عليه په ۱۹۴ هجري سنه کي د شوال پر ۱۳ نېټه د جمعې په ورځ تر لمانځه وروسته په بخارا کي زېږېدلی دئ او په ۲۵٦ هجري سنه کي د شنبې په شپه چي د کمکي اختر شپه وه د ٦۲ شپېتو کلونو په عمر د خرتنک په کلي کي چي د سمرقند څخه ٦ میله لیري واقع دئ وفات او همهلته ښخ کړل سوئ دئ .

بخارا د ما وراء النهر یعني د امو د سیند هغي خوا ته په پرتو ښارونو کي تر ټولو غټ ښار دئ د بخارا او سمرقند تر منځ ۸ ورځي د پیاده تګ لاره ده .

بخاري رحمه الله علیه کوچنی وو چي پلار یې وفات سو او خپلي مور یتیم را لوی کړئ ویل کیږي چي بخاري په ماشومتوب کي په سترګو ړوند سو مور یې ابراهیم علیه السلام په خوب کي ولیدئ ابراهیم علیه السلام د بخاري رحمه الله علیه و مور ته وویل : ستا د ډیري ژړا او دعاو لکبله الله جل جلاله ستا د زوئ سترګي بینا کړې . همداسي وسوه او سهار بخاري په سترګو بینا وو.

ابو جعفر محمد بن ابي حاتم وایي : ما د بخاري څخه پوښتنه وکړه چي ستا د علمیت کار څه ډول را پیل سو ؟ هغه را ته وویل : زه په مکتب کي د لسو کلونو یا تر دې لا هم کوچنی وم چي په زړه کي مي د حدیثو د زده کړي فکر را ته پیدا سو د لس کلنۍ څخه وروسته د مکتب څخه ووتم یوې او بلي خوا ته د حدیثو په تلاښ کي سوم

یوه ورځ استاذ داسي سند بیان کړئ سفیان عن ابي الزبیر عن ابراهیم . ما ورته وویل : ابو الزبیر د ابراهیم څخه روایت نه دئ کړئ استاذ زما ترټنه وکړه ما ورته وویل : که اصلي کتاب در سره وي نو هغه وګوره چي زما خبره درته ثابته سي. استاذ ننوت او بیا راووتئ او را ته وې ویل : اې هلکه ! سند څه ډول دئ ؟ ما ورته وویل : الزبیر بن عدي عن ابرهیم استاد خپله لیکنه زما د وینا مطابق اصلاح کړه یعني ابو الزبیر یې په زبیر بن عدي ولیکئ او وې ویل ته رښتنی او صادقه یې .

د بخاري رحمه الله علیه یوه ملګري ورته وویل : ته پر دې مهال د څو کلونو وې ؟ بخاري ورته وویل : د یولسو کلونو وم .

بخاري رحمه الله علیه وایي په شپاړس کلنۍ کي مي د ابن المبارک او وکیع کتابونه یاد کړل او د اصحاب الراي یعني د فقهاوو په ویناوو هم وپوهیدم بیا د خپلي مور او خپل

مشر وروور احمد سره مکې ته ولاړ د حج د ادايني څخه وروسته مي ورور بخارا ته ستون سو او هلته وفات سو او بخاري په مکه کي د حديثو د زده کړي د پاره پاته سو .

بخاري رحمة الله علیه وايي په اتلس کلنۍ کي مي کتاب قضايا الصحابة والتابعين وأقاويلهم تصنيف کړئ او همدا ډول التاريخ الكبير مي د نبي ﷺ د قبر سره د شپې د سپوږمۍ په رڼا کي وليکئ .

امام بخاري رحمة الله علیه دونه ځيرک او د قوي حافظې څښتن وو ، ويل کېږي چي په وړکتوب کي يې اويا زره حديثونه يو په بل پسې ياد وه او يو کتاب چي به يې يو ځل تر نظر تېر کړئ نو تېول به يې ياد سو بيا يې د هغه کتاب کتلو ته اړتيا نه درلودل .

محمد بن حمدويه وايي ما د بخاري څخه واورېدل هغه ويل : زما يو لک صحيح حديثونه ياد دي او دوه لکه مي غير صحيح حديثونه ياد دي او د صحيح البخاري حديثونه ما تقريبا د شپږو لکو حديثونو څخه را ايستلي دي .

امام بخاري رحمة الله علیه د حديثو د علتونو په پېژندنه کي دونه مهارت د رلودئ ، چي يو ځل امام مسلم رحمة الله علیه ورته وويل : اې د استاذانو استاذه ! د محدثينو سرداره ! د حديثو د علتونو طبيبه ! اجازه را کړه چي ستا پښې در مچ کړم .

امام ترمذي رحمة الله علیه وايي : ما په تاريخ او د حديثو د سندنو او علتونو په پېژندنه کي تر محمد بن اسماعيل يعني بخاري رحمة الله علیه غټ عالم نه په عراق او نه په خراسان کي ليدلی دئ .

احمد بن عدي وايي : ما د څو شيخانو څخه اورېدلي دي ، چي هغو حکايت کاوه چي بخاري و بغداد ته راغی نو څو تنو محدثينو وغوښتل چي بخاري رحمة الله علیه وازمايي نو د سلو حديثونو متنونه او سندونه يې سره واړول د يوه حديث متن يې د بل حديث و سند ته واړوئ او بيا يې يوه يوه نفر ته لس لس حديثونه ورکړه ترڅو بخاري ته يې واوروي ، د بغداد خلک او د دې ترڅنګ د خراسان او نورو وطنونو مسافر را ټول سول ،

څه مهال چې د خلکو مجمع جوړه سوه نويو تن ولاړ سو د خپلو لسو حديثونو څخه يې د يوه يوه حديث سند او متن بيانوه امام بخاري چې به د هر حديث سند او متن واوريدئ نو ورته و به يې ويل : پدې حديث علم نه لرم ،کومو کسانو چې د بخاري د امتحان لکبله د دې حديثونو متنونه او سندونه اړولي وه هغو يوه و بل ته کتل چې سړی ډېر ځيرک او پوه دئ ، خو کوم کسان چې ناخبره وه هغو ته بخاري رحمة الله عليه کمزوری وښکاريده .

دې لسو کسانو چې هر يوه په نوبت لس لس حديثونه بخاري ته واورول او بخاري د هر حديث په جواب کې ورته ويل چې علم نه په لرم د دوئ د فراغت وروسته بخاري هر نفر ته د هغه د هر حديث متن او سند بيان کړئ ، چې تا د اول حديث متن داسې او سند داسې بيان کړئ خو د دې حديث متن او سند اصلا داسې دئ .

دوئ چې دا سل حديثونه په څه ډول ورته بيان کړي وه بخاري په هغه ډول ورته بيان کړل او غلطي يې هم ورته په ګوته کول چې د دې حديث متن داسې او سند يې داسې دئ نو ټولو خلکو د امام بخاري پر ځيرکتيا ، قوي حافظې او علميت اعتراف وکړئ او دا د الله فضل دئ چې چا ته وغواړي هغه ته يې ورکوي .

امام بخاري رحمة الله عليه ډېر کتابونه تصنيف کړي دي لکه الأدب المفرد ، بر الوالدين ، تاريخ الكبير ، تاريخ الأوسط ، تاريخ الصغير ، خلق افعال العباد .

حافظ ابن حجر رحمة الله عليه وايي : دا کتابونه ټول موجود دي او په اوريدلو يا اجازه يې موږ ته روايت سوئ دئ .

امام بخاري رحمة الله عليه له دې پرته نور تصنيفونه هم لري لکه ، جامع الكبير ، مسند الكبير ، تفسير الكبير ، كتاب الأشربة ، كتاب الهبة ، أسامي الصحابة ، كتاب الوحدان ، كتاب المبسوط ، كتاب الكنى او كتاب الفوائد .

د امام بخاري رحمة الله عليه په حفظ ، تقوا او زهد د ده موافق او مخالف ټول قایل وه او په محدثينو کي د امير المؤمنين في الحديث ، ناصر الأحاديث النبوية او ناشر المواريث المحمدية په لقب یادېدئ .

امام احمد بن حنبل رحمة الله عليه وايي : خراسان د محمد بن اسماعيل په شان بل نه دئ زېږولی .

د بخاري اومسلم شيخ محمد بن بشار رحمة الله عليهم وايي په نړۍ کي د حديثو حافظان څلور دي ابو الزرعة په ري کي ، مسلم په نيشاپور کي ، دارمي په سمرقند کي او بخاري په بخارا کي .

علي بن حجر رحمة الله عليه وايي : بخاري په دوی ټولو کي زیاد پوه ، بصيرت والا او ځيرک وو .

دې ته ورته بې شمېره سترو امامانو امام بخاري په ډېرو خوږو او د واقعيت موافق عبارتونو کي ستایلی دئ .

امام بخاري رحمة الله عليه په روژه کي هره ورځ يو يو ختم کاوه او د تراويح څخه وروسته د شپې په لمانځه کي يې په هرو درو شپو کي ختم کاوه او د پېشلمي په مهال يې دیارلس رکعته تهجد کاوه .

امام بخاري رحمة الله عليه د چا غيبت نه کاوه او ويل يې چي زه اميد لرم چي په آخرت کي به الله جل جلاله د چا د غيبت حساب راسره و نه کړي او وايي د څه مهال څخه چي زه پدې پوهېدلی يم ، چي غيبت خپله غيبت کونکي ته زيان رسوي نو د هغه وخت څخه مي د چا غيبت نه دئ کړئ .

يو چا بخاري رحمة الله عليه ته وويل چي ځيني کسان ستا د تاريخ د کتابونو لکبله تا ته ګوته نيسي او وايي چي په تاريخي حکايتونو کي د خلکو غيبت راځي ، بخاري ورته

وویل : هغه موږ د نورو څخه د روایت په ډول بیان کوو موږ یې د خپله ځان څخه نه بیان وو .

امام بخاري رحمة الله علیه ته د خپل پلار څخه ډېر مال په میراث پاته سو د هغه څخه یې صدقه اوخیرات کاوه ، د طالبانو سره یې ډېر احسان کاوه او په سخاوت کي یې لاسونه اوږده وه او خوراک یې هم ډېر کم کاوه .

امام بخاري رحمة الله علیه چي نیشاپور ته ورتلی نو د نیشاپور خلک او علماء دوه درې رباطه مختته د استقبال د پاره ور ته راوتلي ول او څه مهال چي بېرته بخارا ته ستنېدئ نود ښار څخه درې میله دباندي د استقبال د پاره خېمه ورته درول سوې وه .

په بخارا کي یې څه مده تدریس کاوه ، د ښار امیر خالد بن محمد الذهلي چي د عباسي خلافت نائب وو د بخاري سره نرمي کوله او غوښتنه یې ځني لرل چي صحیح البخاري د ده په قصر کي ور ته تدریس کړي خو بخاري د دې کار څخه منع وکړل او قاصد ته یې وویل چي والي صاحب ته ووایه : زه علم نه خواروم او نه علم د پاچاهانو دروازو ته وروړم که دی و علم ته څه اړتیا لري نو زما مسجد او کور ته دي راځي .

خو که دا خبره یې خوښه نه وي نو بیا خو دی واک لري زما د تدریس مخه دي ونیسي ترڅو د قیامت په ورځ د الله جل جلاله په حضور کي عذر ولرم زه خو علم نه سم پټ کولای .

والي بیا نفر ورته راولېږی چي زما و اولادونو ته یوه ځانګړې تدریسي حلقه جوړه کړه او نور کسان مه ور سره پرېږده بخاري د دې څخه هم منع وکړل او ویې ویل : دا جایز نه ده چي زه ځینو ته د حدیثو د اورېدلو اجازه ورکړم او ځیني نور بیا ور څخه منع کړم .

د بخارا د والي او امام بخاري تر منځ اړیکي ترینګلي سوې او کرکه یې تر منځ پیدا سوله ، خالد د بخارا والي حریث بن ابي الورقاء او نور علماء د امام بخاري په مخالفت

کي د ځان ملګري کړل ، هغو د بخاري پر تنګ لاري او مذهب نیوکي وکړې او والي و امام بخاري ته د ښار څخه د وتلو امر وکړی .

بخاري رحمة الله علیه هغو ته داسي ښرا وکړه : یا الله د دوئ په ځانونو ، اولادونو او کورنیو کي په دوئ هغه څه ووینه چي دوئ یې زما سره د کولو اراده کړې ده .

الله جل جلاله د بخاري ښرا د دوئ په حق کي قبوله کړه میاشت لا نه وه تېره سوې ، چي د عباسي خلافت لخوا د بخارا د والي خالد د بندي کولو او په ښار کي یې د رسوا کولو فرمان صادر سو ، خالد پر خرې باندي په ښار کي وګرځول سو او د مرګ تر مهاله په جیل کي پاته سو ، نورو کسانو چي د ده سره د امام بخاري په ځورونه کي مرسته کړې وه هغوی هم الله جل جلاله د سختو کړاونو او مشکلاتو سره مخ کړل .

امام بخاري رحمة الله علیه چي څه مهال د بخارا څخه ووتئ نو د سمرقند خلکو خط ورته راولېږی او و سمرقند ته یې بلنه ورکړه ، امام بخاري د سمرقند په لور رهي سو ، د سمرقند څخه ٦ میله دباندي د خرتنک کلی دئ ، څه مهال چي بخاري د خرتنک کلي ته ورسېدئ هلته یې خپلوان وه او د هغو سره میلمه پاته سو امام بخاري په خرتنک کي وو چي خبر ورته راغی چي په سمرقند کي د ده د ورتلو لکبله د خلکو تر منځ شخړه او جنجال را پیدا سوئ دئ ځیني کسان د بخاري د ورتلو پلوي کوي او ځیني نور یې بیا د ورتلو سخت مخالفت کوي .

امام بخاري رحمة الله علیه په خرتنک کي څه مده پاته سو ترڅو موضوع ښه روښانه سي پدې وخت کي بخاري ناروغ هم سو ، د سمرقند لخوا استازي راغلل او د بخاري څخه یې غوښتنه کول چي سمرقند ته ور سره ولاړ سي ، امام بخاري د هغو بلنه ومنل ، موزې یې په پښو کړې لنګوټه یې وتړل او د سپرلۍ پر خوا ور رهي سو فقط چي څو قدمه یې د سپرلۍ پر خوا واخستل ملګرو ته یې وویل : ما پرېږدئ ضعف را ته پیښ سو هغو هم

پريښوی ، يوه شپه يې تر لمانځه وروسته دعاوي وکړې په دعا کي يې دا هم وويل :

اللهم أنه قد ضاقت علي الأرض بما رحبت فاقبضني إليك .

ژباړه : يا الله ! ځمکه د پراختيا سره پر ما تنګه سوه ته مي روح در قبض کړه .

بيا يې څنګ وواهه پسي وفات سو او تر بدن يې تر هغه مهاله چي په کفن کي پيچل کېدئ خولې وتلې .

امام بخاري رحمة الله عليه په ۲۵۶ هجري سنه کي د شنبې په شپه چي د کمکي اختر شپه وه د ٦۲ شپېتو کلونو په عمر البته دیارلس ورځي کم په خرتنګ کي وفات او هلته ښخ کړل سو څه مهال چي لمونځ ورکول سو او په قبر کي کښېښودل سو نو د قبر د خاورو څخه يې څو ورځي د مشکو په شان ښه بوی ولاړېدئ

بيت : جمال همنشين در من اثر كرد   ورنه من همان خاكم كه بودم

د ملګري ښکلا پر ما اثر وښنده که د ملګري اثر نه وای نو زه خو هغه خاوره يم چي مخته وم .

دا هم د امام بخاري رحمة الله عليه د مړيني څخه وروسته د هغه کرامت دی چي الله جل جلاله په خلکو وليده .

الله جل جلاله دي ومونږ او تاسو ټولو ته د متقيانو ، عالمانو او صالحانو ملتيا را په برخه کړي ، ځکه د ښه ملګري ښه اثر او د بد ملګري بد اثر پر چا لوېږي .

د ښه او بد ملګري د اثر مثال رسول الله صلى الله عليه وسلم داسي بيان کړی دئ :

مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالسَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكِيرِ فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيَكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً وَنَافِخُ الْكِيرِ إِمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحًا خَبِيثَةً (رواه البخاري عن ابي موسي)

ژباړه : د صالح او بد همناستي مثال د مشکو والا او د بټۍ والا دی مشک والا به یا مشک درکړي یا به مشک څني رانیسې او یا به ښه بوی څني بوی کړې او بټۍ والا یعني پښ به یا جامې په اور درو سوزي او یا به یې د دودانو بد بوی درته ورسیږي .

صحیح البخاري :

صحیح البخاري تر ټولو لومړنی کتاب دئ ، چې یوازې او یوازې صحیح احادیث پکښې را جمع سوي دي تر صحیح البخاري وړاندې که څه هم د حدیثو کتابونه تصنیف سوي وه خو په هغو کې د صحیح او مرفوع احادیثو څخه علاوه نور احادیث هم را جمع سوي وه .

شاه ولي الله دهلوي رحمة الله علیه وایي : تر ټولو په لومړي ځل کې چې محدثینو د حدیثو کتابونه لیکلي دي هغه یې په څلورو بېلابېلو فنونو کې لیکلي دي ، چا یوازې د سنن یعني د احکامو د فن احادیث د کتاب په شکل لیکلي دي لکه د امام مالک رحمة الله علیه موطا چا بیا د تفسیر په برخه کې احادیث لیکلي دي لکه د ابن جریج رحمة الله علیه کتاب او چا بیا د سیرت په برخه کې احادیث را جمع کړي دي لکه د محمد بن اسحاق کتاب چا بیا د زهد احادیث لیکلي دي لکه د ابن المبارک رحمة الله علیه کتاب .

امام بخاري رحمة الله علیه وغوښتل چې دا څلور واړه فنون یعني احکام ، تفسیر ، سیرت او زهد یو ځایې ولیکي او یوازې هغه احادیث پکښې ولیکي چې د بخاري څخه مخته او یا د بخاري په زمانه کې علماوو هغه صحیح احادیث بللي دي او هغه هم مرفوع او مسند وي یعني د رسول الله ﷺ فعل یا قول وي او په متصل سند را نقل سوي وي البته د صحابه کرامو ویناوې او معلق احادیث چې په بخاري کې را نقل سوي دي هغه تبعا دي یعني اصلا مقصود دي احادیث مرفوع او مسند احادیث دي .

نو له همدې کبله امام بخاري صحیح البخاري د : المسند الجامع الصحیح المختصر من أمور رسول الله ﷺ وسننه وأیامه په نامه نومولی دئ .

د دې نامه مقصد دا دئ چې په صحیح البخاري کې د رسول الله ﷺ دیني کارونه تګ لارې او ورځني واقعات په لنډ ډول په صحیح او متصل سند په هر اړخیز ډول پکښې را نقل سوې دي .

د الجامع مقصد دا دئ چې د احادیثو د هر باب احادیث پکښې را جمع سوي وي محدثینو ټول احادیث پر اتو برخو یا بابونو باندې ویشلي دي چې عبارت دي له عقاید ، احکام ، تفسیر ، رقاق ، سیر ، تاریخ ، مناقب ، فتن او په بخاري کې د دې اتو بابونو احادیث راجمع سوي دي ، نو ځکه و بخاري ته جامع ویل کیږي .

د امام بخاري رحمه الله اصلي مقصد د صحیح او مسند احادیثو یوځایي را جمع کول دي ، خو د دې سره یې د مسائلو استنباط او په طلباوو کې د استدلال او استنباط د استعداد را پیدا کولو په موخه احادیث په بېلابیلو بابونو کې را نقل کړي دي او هر باب ته یې عنوان ورکړئ چې په اصطلاح ترجمة الباب ورته وایي او بابونو ته یې دا ډول ترجمې یا عنوانونه ورکړي دي ، چې د ده څخه وړاندې چا هم داسې علمي ابتکار نه دئ کړئ او علماوو هغه ته د حیرت ګوتې په غاښ نیولي دي .

د بخاري د بابونو ترجمې او عنوانونه د بخاري د فقاهت او ځیرکتیا ښکاره شواهد دي ، نو ځکه علماء وایي : فقه البخاري في تراجمه یعني د بخاري پوهه د هغه د بابونو د ترجمو او عنوانو څخه څرګندیږي .

ابن الصلاح رحمه الله وایي د بخاري احادیث د مکرر حدیثونو په شمول ۷۲۷۵ حدیثونه دي امام النواوي رحمه الله هم د ابن الصلاح شمېره صحیح بللې ده او څه تفصیل یې ورکړی دی خو ابن حجر بیا پر دې شمیره ۱۲۲ حدیثونه ور اضافه کوي او وایي چې د بخاري ټول حدیثونه ۷۳۹۷ دي .

مکرر حدیث که و نه شمېرل سي نو د بخاري ټول حدیثونه ۱۶۰۲ کیږي خو د دې ځخه علاوه د ۱۵۹ مرفوع حدیثونو متنونه یې په معلق ډول هم ذکر کړي دي که دا هم ور سره جمع سي نو د بخاري د غیر تکراري حدیثونو شمېر ۱۷۶۱ ته رسیږي .

د بخاري د معلقو احادیثو شمېر ۱۳۴۱ ته رسیږي خو زیات شمېر پکښې تکراري دي .

د بخاري د کتاب په نامه عنوانونه لکه کتاب العلم او داسي نور ۱۶۰ کیږي او بابونه یې ۳۴۵۰ کیږي .

د بخاري رحمة الله علیه د مشایخو او استاذانو شمېر چي په بخاري کي یې روایت ورڅخه کړئ دئ ۲۸۹ کسان دي او د بخاري هغه مشایخ چي د هغوی ځخه مسلم روایت نه دی کړی بلکي یوازي بخاري روایت ځني کړئ دئ د هغو شمېر بیا ۱۳۴ کسان کیږي .

بخاري ۲۲ ثلاثیات لري یعني په درې کسیز سند یې د رسول الله ﷺ ځخه متصل روایت کړئ دئ لکه څه ډول چي په کتاب العلم کي په باب إثم من كذب على النبي ﷺ کي وایي :

حدثنا مكي بن إبراهيم قال حدثنا يزيد بن أبي عبيد عن سلمة بن الأكوع رضي الله عنه قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم يقول : من يقل علي ما لم أقل فليتبوأ مقعده من النار .

ژباړه : نبي ﷺ وایي : که څوک پر ما داسي څه ووایي چي ما نه وي ویلي نو هغه دي په اور کي خپل ټیک ځای واخلي .

دا حدیث بخاري د مکي هغه د یزید هغه بیا د سلمه بن الاکوع په ذریعه د رسول الله ﷺ ځخه بیان کړئ دئ .

صحیح البخاري د قرآن پاک ځخه وروسته تر ټولو افضل او اصح کتاب دئ د امام بخاري ځخه په ثابت سند حکایت کیږي چي وایي ما خوب لیدئ ، چي د رسول الله ﷺ په مخ کي ولاړ یم او په مچ شړوني د رسول الله ځخه مچان شړم .د یو معبر ځخه مي د

خوب تعبیر وپوښتئ هغه را ته وویل ته به د رسول الله ﷺ څخه پر هغه باندي د دروغ ویلو مخ نیوی وکړې ، دغه خوب زه د صحیح احادیثو و را جمع کولو ته وهڅولم .

همدا ډول بخاري وایي زه د اسحاق بن راهویه په مجلس کي وم او د ده یو ملګري وویل : که یو څوک په مختصر ډول د رسول الله ﷺ صحیح احادیث چي د سند له مخي د صحت په خورا اعلی درجه کي وي را جمع کړي نو دا به ډېر ښه وي او د عمل کونکو د پاره به اسانتیا راولي او ودې ته به نه اړ کیږي چي ومجتهدینو ته د حدیثو د صحت معلومولو د پاره مراجعه وکړي .

بخاري رحمة الله علیه وایي دې خبري زما په زړه کي ځای ونیوئ او بیا مي صحیح البخاري تصنیف کړئ .

بخاري رحمة الله علیه وایي چي ما په صحیح البخاري کي چي هر حدیث لیکلی دئ د هغه دمخه مي غسل او دوه رکعته لمونځ کړئ دئ او د شپاړسو کلونو په مده کي مي صحیح البخاري لیکلی دئ او د صحیح البخاري حدیثونه مي د شپږو لکو حدیثونو څخه را انتخاب کړي دي .

پر صحیح البخاري ډېري شرح لیکلي سوي دي ، چي د هغو یو شمېر په لاندي ډول دي :

۱- فتح الباري شرح صحیح البخاري : دا د ابو الفضل احمد بن علي بن حجر العسقلاني الشافعي رحمة الله علیه شرح ده . عسقلاني **۸۵۲** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ .

۲- عمدة القاري : دا د علامة بدر الدین ابو محمد محمود بن احمد العیني الحنفي شرح ده . بدر الدین عیني رحمة الله علیه په **۸۵۵** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ .

(۳- اعلام السنن : دا د ابو سلیمان احمد بن محمد بن ابراهیم بن خطاب البستي الخطابي رحمة الله علیه شرح ده . ابوسلیمان د افغانستان د تاریخي ښار بست اوسیدونکی دی په **۳۸۸** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ .

۴- شرح ابن بطال : دا د ابو الحسن علي بن خلف المالكي مشهور په ابن بطال رحمة الله علیه شرح ده . غالبه یې د مالكي فقه ده . ابن بطال رحمة الله علیه په ۴۴۹ هجري قمري سنه كي وفات سوئ دئ .

۵- التلویح : دا د حافظ علاء الدین مغلطاي بن قلیج التركي المصري رحمة الله علیه شرح ده . حافظ علاء الدین په ۷۰۲ هجري قمري سنه كي وفات سوئ دئ .

٦- الكواكب الدراري : دا د شمس الدین محمد بن یوسف بن علي الكرماني رحمة الله علیه شرح ده . كرماني په ۷۸٦ هجري قمري سنه كي وفات سوئ دئ .

۷- فیض الباري شرح صحیح البخاري : دا د مولنا محمد انور شاه الكشمیري رحمة الله علیه شرح ده . مولنا محمد انور شاه كشمیري په ۱۲۹۲ هجري قمري سنه كي زېږېدلی دئ او په ۱۳۵۲ سنه كي وفات سوئ دئ .

۸- ارشاد الساري : دا د احمد بن محمد الخطیب القسطلاني رحمة الله علیه شرح ده . قسطلاني په ۹۲۳ سنه كي وفات سوی دئ .

دوهم : امام مسلم رحمة الله علیه :

د صحیح مسلم د مؤلف كنیت ابو الحسین دئ نوم او نسب یې مسلم بن الحجاج بن مسلم بن ورد بن كوشاذ دئ .

امام مسلم ته د نسب له كبله القشیري او د وطن لكبله النیسابوري ویل كیږي . قشیر د قاف په پېښ او د سین په زور د عربو مشهوره قبیلة ده او نیساپور د خراسان د ښارونو څخه یو ښار دئ .

امام مسلم د حدیثو د علم په ډګر كي د ډېر لوړ شان او مقام څښتن وو د خپل عصر پر خلكو باندي یې په علمي مهارتونو كي وړاندیتوب ټولو ته منل سوئ وو آن تردې چي د مسلم رحمة الله علیه د زمانې دوو سترو امامانو او د حدیثو حافظانو ابو الزرعة او ابو حاتم

د مسلم پر ستر علمي مقام شاهدي ورکړي او دی يې د خپل عصر تر ټولو ستر عالم بللی دئ.

امام مسلم رحمة الله عليه په ۲۰۲ هجري کال کي زېږېدلی دئ ځيني وايي چي په ۲۰۴ هجري قمري کال کي او ځيني بيا وايي په ۲۰۶ هجري قمري سنه کي زېږېدلی دئ.

امام مسلم رحمة الله عليه د ۵۵ کلونو په عمر د نيساپور ښخه بهر په نصرآباد کي د يکشنبې په ورځ پر ۲۵ د رجب په ۲٦۱ هجري سنه کي وفات سوئ دئ.

امام مسلم د يحيى بن يحيى النيسابوري، أحمد بن حنبل، إسحاق بن راهويه، عبدالله بن مسلمة القعنبي رحمهم الله او نورو سترو مشايخو ښخه احاديث اورېدلي دي.

د امام مسلم رحمة الله عليه ښخه د خپلي زمانې غټو امامانو او د احاديثو حافظانو روايات کړي دي چي د هغو د ډلي ښخه ابو حاتم الرازي، موسى بن هارون، احمد بن سلمة، ابو عيسى الترمذي، ابو بكر بن خزيمة، يحيى بن صاعد، ابو عوانة الاسفرائيني رحمهم الله هم دي.

امام مسلم رحمة الله عليه ډېر ستر او ګټور کتابونه تاليف کړي دي لکه جامع الكبير على الأبواب، مسند الكبير على أسماء الرجال، الأسماء والكنى، كتاب العلل، كتاب الوحدان، كتاب التمييز، كتاب حديث عمرو بن شعيب، كتاب مشايخ مالک، كتاب مشايخ الثوري، كتاب أوهام المحدثين، كتاب من ليس له إلا راو واحد، كتاب طبقات التابعين، كتاب المخضرمين او داسي نور خو د امام مسلم تر ټولو ستر او مقبول کتاب صحيح مسلم دئ او دا کتاب د الله جل جلاله لخوا پر دې مسلمان امت باندي يوه لويه پيرزوينه او احسان دئ.

صحيح مسلم د امام مسلم رحمة الله عليه پر اخلاص او علمي مهارتونو يو ستر شاهد دئ، ځکه صحيح مسلم د حديثو د فن د عجائبو يوه لويه خزانه ده په ځانګړي ډول د احاديثو سندونه او متونه يې په داسي ښکلي ډول وډلي او بيان کړي دي چي د احاديثو

په کتابونو کي یې هیڅ ساری نه لیدل کیږي آن تر دې چي د سند او متن د وړني او بیان له مخي صحیح مسلم پر صحیح البخاري لا هم فوقیت او لوړتیا لري . که څه هم صحیح البخاري د راویانو د وثوق او اعتماد او نورو وجوهاتو لکبله د صحیح مسلم څخه مخته او لوړ دئ او د ټول امت په اتفاق د قرآنکریم څخه وروسته صحیح البخاري اصح د کتابونو دئ .

امام مسلم رحمة الله علیه د نبوي احادیثو سره دونه زیاته علاقه لرل چي وایي یوه ورځ د حدیثو د مذاکرې په مجلس کي چا د یو حدیث یادونه ورته وکړه خو د لره په ذهن کي هغه حدیث نه وریاد بدئ د همدې حدیث د تلاښ د پاره کور ته ننوتئ د خرما ټوکرۍ ورته را وړل سوه ، امام مسلم د حدیث په فکر کي ووتر سهاره یې د حدیث تلاښ کاوه او یوه یوه خرما به یې وخولې ته اچول او خوړل به یې. سهار یې حدیث پیدا کړئ خو د حدیث د تلاښ په فکر کي خوراک ته متوجه نه وو د ټوکرۍ ټوله خرما یې خوړلې وه او د همدې ډېر خوراک لکبله وفات سو .

وایي : أبو حاتم الرازي امام مسلم رحمة الله علیه په خوب کي ولیدئ او پوښتنه یې څني وکړه چي څه حال دي دئ ؟ هغه ورته وویل : الله تبارک و تعالي زما سره دونه احسان وکړئ چي د جنت په هر ځای کي یې د اوسېدو او تلو راتلو اجازه را ته کړې ده .

صحيح مسلم :

صحیح مسلم د أبو الحسین مسلم بن الحجاج القشیري الشافعي رحمة الله علیه تصنیف دئ او د هغو دوو صحیحینو څخه دئ چي تر قرآن کریم وروسته تر ټولو اصح کتابونه دي . صحیح مسلم په صحاح الستة وو کي دوهم مقام لري .

امام مسلم رحمة الله علیه وایي : ما صحیح مسلم د درو لکو اوربدل سوو حدیثو څخه لیکلی دئ او په دې کتاب کي چي مي کوم حدیثونه لیکلي دي هغه مي د حجت او

دلیل له مخي پکښي لیکلی دي او کوم شی چي مي نه دئ پکښي لیکلی هغه مي هم د حجت او دلیل په اساس پر پیښنی دئ .

امام مسلم رحمة الله علیه وایي ما خپل کتاب صحیح مسلم و امام أبو الزرعة الرازي ته وړاندي کړئ هغه چي به په یو حدیث کي علت ته اشاره وکړه نو هغه حدیث به مي د کتاب څخه حذف او لیري کاوه او کوم حدیث چي به یې صحیح او بې علته وباله هغه مي په کتاب کي لیکئ .

امام مسلم د صحیح مسلم په مقدمه کي څرګندونه کړې ده چي ده په لنډ ډول بېله ډېر تکراره څخه د احکامو ، ثوابونو ، عذابونو ، ترغیبولو ، بېرولو او د نورو بابونو اړوند هغه احادیث راجمع کړي دي چي په صحیح سندونو را نقل سوي دي او هم علماوو ته منل سوي او په خپل منځ کي یې لاس پر لاس قبول کړي دي ، ځکه چي وایي بیخي زیاد شمېر احادیث په تکراري ډول را نقلول ځوک د حدیثو د معنا د فهمولو څخه اخته کوي او هم یې د حدیثو څخه د مسئلو د استنباط او را ایستلو څخه بوختوي او بل دا چي ځوک زیاد شمېر د سند له مخي سقیم یعني ناسم حدیثونه یادوي نو تر هغه دا غوره ده چي لږ صحیح حدیثونه یاد کړي .

د مسلم لوړ سند رباعیات یعني څلور کسیز سندونه دي چي په هغو کي یې یو دا دئ : حدثنا سويد بن سعيد قال حدثنا مروان الفزاري عن أبي مالك سعد بن طارق عن أبيه رضي الله عنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من قال لا إله إلا الله وكفر بما يعبد من دون الله حرم ماله ودمه وحسابه على الله (مسلم)

ژباړه : رسول الله ﷺ فرمایلي دي ځوک چي لا اله الا الله ووایي او بېله الله جل جلاله څخه چي د کومو شیانو عبادت کیږي د هغو خدایي و نه مني نو د ده مال او وینه حرمت والا ګرځي او حساب یې پر الله جل جلاله دی .

سرچینه: http://www.taleemulislam-radio.com

پورتنی حدیث مسلم د سوید ، مروان ، سعد او طارق په سند د رسول الله ﷺ څخه را نقل کړئ دئ .

امام النواوي رحمة الله علیه وایي : امام مسلم د حدیثو په فن کي ډېر کتابونه لیکلي دي چي یو یې همدا صحیح مسلم دئ چي نهایي ډېر شهرت لري او په تواتر ثابت دئ چي دا د امام مسلم تصنیف کړئ کتاب دئ .

د صحیح مسلم یوه ځانګړتیا دا ده چي د حدیثو متن ته یې په ډېره اسانتیا څوک ځان رسولای سي او هم د حدیث بېلابېل سندونه او په متن کي د اختلاف ټکي ور ته معلومېدلای سي ، ځکه امام مسلم هر متن په یو وړ او مناسب ځای کي لیکلی دئ او بیا یې د همدې حدیث ټول هغه سندونه چي ده ته د منلو او خوښۍ وړ دي ور سره یو ځای کړي دي او هم یې د متن مختلف الفاظ ښودلي دي چي د متعددو سندونو لکبله پر حدیث باندي د طالب العلم اعتماد او باور زیاتیږي او د متن په مختلفو الفاظو د حدیث مراد او مفهوم ښه ترا واضح او څرګندیږي چي دا د صحیح مسلم یوه ډاسي ستره او ګټوره ځانګړتیا ده چي صحیح البخاري یې لا هم نه لري .

ابن الصلاح رحمة الله علیه وایي امام مسلم ابوالزرعة ته راغی او د څه ګړي مجلس کولو څخه وروسته ځني ولاړ سو یو چا ابوالزرعة ته وویل : ده څلور زره احادیث په خپل کتاب کي را جمع کړي دي ابوالزرعة ور ته وویل : نور صحیح احادیث یې چا ته پرېښول ؟

شیخ ابن الصلاح وایي د څلورو زرو حدیثونو څخه یې مراد غیر تکراري حدیثونه دي ، ځکه چي د صحیح مسلم حدیثونه د تکراري حدیثونو سره ۷۲۷۵ حدیثونه کیږي .

امام مسلم رحمة الله علیه صحیح مسلم د بابونو پر ډول ترتیب او وډلی دئ البته بابونو ته یې ترجمې او عنوانونه نه دي ورکړي . د صحیح مسلم په ځینو نسخو کي چي بابونو ته ترجمې او عنوانونه ورکول سوي دي دا نورو کسانو ورکړي دي لکه څه ډول چي امام

النواوي وايي د چا عنوانونه ښه او د چا ده بيا ناسم دي يا يې عبارت ناقص وي او يا يې الفاظ بې خونده او يا بله نيمګړتيا لري .

امام النواوي رحمة الله عليه وايي زه به ان شاء الله کوښښ وکړم چي هر باب ته په ډېر ښه تعبير د باب وړ ترجمه او عنوان ورکړم .

امام مسلم رحمة الله عليه د صحيح مسلم په مقدمه کي ليکلي دي چي زه احاديث پر درو برخو وېشم لومړۍ برخه هغه احاديث دي چي د حديثو د حافظانو څخه تر ټولو غښتلي او قوي حافظې لرونکو کسانو را نقل کړي دي. دوهمه برخه هغه احاديث دي چي راويان يې په حفظ او پياوړتيا کي ميانه او مستور دي او دريمه برخه بيا د ضعيفو او پرېښودل سوو راويانو حديثونه دي .

امام مسلم رحمة الله عليه وايي : چي د اول قسم څخه چي فارغ سم بيا د دوهم قسم حديث پسي بيانوم البته دريم قسم چي د کمزورو راويانو حديثونه دي هغه ته بيا هيڅ پام نه اړوم .

دا چي د امام مسلم د دې تقسيم څخه څه مراد دي علماء يدې کي مختلف نظرونه لري حاکم او بيهقي وايي مسلم د اولي ډلي احاديث را نقل کړي دي خو د دوهمي ډلي د احاديثو تر نقلولو وړاندي وفات سوئ دئ .

پر صحيح مسلم ډيري شرحي ليکلي سوي دی چي يو شمېر يې په لاندي ډول دي :

١- المنهاج في شرح صحيح مسلم بن الحجاج : دا د امام حافظ أبو زکريا محيي الدين يحيى بن شرف الخرامي النووي رحمة الله عليه شرح ده . امام النووي شافعي مذهبه دئ چي په ٦٧٦ هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ .

٢- إکمال المعلم في شرح صحيح مسلم : دا د قاضي عياض بن موسى اليحصبي رحمة الله عليه شرح ده قاضي عياض مالکي مذهبه دی چي په ٥٤٤ هجري قمري سنه کي وفات سوی دی پدی شرح المعلم بفوائد کتاب مسلم بشپړ سوئ دئ المعلم د ابو

عبدالله محمد بن علي المارزي رحمة الله علیه چي په **۵۳۶** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ شرح ده .

۳- المفهم لما أشکل من تلخیص کتاب مسلم : دا د أبو العباس أحمد بن عمر بن إبراهیم القرطبي رحمة الله علیه چي په **٦٥٦** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ شرح ده .

۴- إکمال المعلم : دا د أبو عبدالله محمد بن خلیفة رحمة الله علیه شرح ده محمد بن خلیفه مالکي دی او په **۸۲۷** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ پدې شرح کي یې د مارزي ، عیاض ، قرطبي او نواوي ځلور واړي مخکنی شرحي رانغښتي دي او نور څه یې هم پر زیاد کړي دي .

۵- المفهم في شرح غریب مسلم : دا د عبد الغافر بن اسماعیل الفارسي رحمة الله علیه شرح ده. عبدالغافر **۵۲۹** هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ .

٦- الدیباج علی صحیح مسلم بن الحجاج : دا د جلال الدین عبد الرحمن بن أبي بکر السیوطي رحمة الله علیه شرح ده سیوطي په **۹۱۱** هجري قمري سنه کي وفات سوي دئ .

۷- منهاج الدیباج بشرح صحیح مسلم بن الحجاج : دا د شهاب الدین أحمد بن محمد الخطیب القسطلاني رحمة الله علیه شرح ده . قسطلاني شافعي مذهبه دی او په **۹۲۳** هجري قمري سنه کي وفات سوی دی .

د ریم : امام ترمذي رحمة الله علیه :

د سنن الترمذي د مؤلف کنیت ابوعیسي دئ ، نوم او نسب یې محمد بن عیسی بن سورة بن موسی بن الضحاک السلمي الضریر البوغي الترمذي رحمة الله علیه دئ .

امام الترمذي رحمة الله علیه په **۲۰۹** هجري کال کي زېږېدلی دئ او په **۲۷۹** هجري قمري سنه کي د **۷۰** کلونونو په عمر وفات سوئ دئ البته سمعاني وایي : په **۲۷۵** سنه کي د بوغ په کلي کي وفات سوئ دئ .

بوغ د ترمذ د کليو څخه يو کلی دئ ، د ترمذ ښارګوټی د بلخ د ويالې يعني د جيحون چي اوس د امو د سيند په نامه يادېږي پر شمالي کناره پروت دئ .

ترمذ رحمة الله عليه د ما وراء النهر د ښارونو په جمله کي راځي ، ځکه ما وراء النهر و هغو ښارونو ته وايي چي د امو د سيند و هغي خوا ته پراته دي لکه بخارا ، سمرقند ، جند ،خجند او داسي نور .

امام ترمذي رحمة الله عليه د احاديثو د حافظانو څخه يو ستر او مشهور حافظ دئ ، د امام بخاري ، امام مسلم او امام ابي داود رحمة الله عليهم د شاګردانو څخه دئ او همدا ډول د دوئ د مشايخو او استاذانو څخه يې هم په بصره ، کوفه ، واسط ، ري ، خراسان او حجاز کي احاديث اوريدلي دي .

امام ترمذي د امام بخاري خليفه او ځاي ناستی دئ ، وايي چي بخاري وفات سو خو د امام ترمذي په شان يې بل عالم ، حافظ ، زاهد او پرهېزګار شاه ته نه پرېښود دئ د امام ترمذي څخه بې شمېرو خلکو د احاديثو زده کړه کړې ده .

د ده د مناقبو او ښېګنو څخه يوه ښېګنه دا ده چي امام بخاري يو حديث ورڅخه را نقل کړئ دئ البته د صحيح بخاري څخه د باندي . نو دا هم د امام ترمذي د پاره لوئ وياړ او افتخار دی چي امام بخاري غوندي امام د يو حديث روايت ورڅخه کوي .

د امام ترمذي رحمة الله عليه پر علميت او فقاهت باندي د ده کتاب جامع الترمذي يو ښه شاهد دئ د امام ترمذي د تاليفاتو څخه يو شمائل الترمذي هم دئ چي دا په شمايلو کي د تاليف سوو کتابونو تر ټولو غوره او ښه کتاب دئ .

پر شمايل الترمذي ډېري شرحي ليکلي سوي دي لکه شرح القسطلاني ، شرح السيوطي ، شرح ابن الحجر المکي ، شرح ملا علي القاري ، شرح المناوي او داسي نور .

جامع الترمذي :

جامع الترمذي په صاح الستة کي دريم مقام لري او د سنن الترمذي په نامه هم يادېږي البته په جامع الترمذي زياد شهرت لري .

امام ترمذي رحمة الله عليه وايي : ما دا کتاب د حجاز ، عراق او خراسان و علماوو ته وړاندي کړئ هغو ټولو خوښ کړئ او که د چا په کور کي جامع الترمذي وي نو لکه د هغه په کور چي د الله جل جلاله نبي وي او ور سره ږغيږي .

امام ترمذي رحمة الله عليه يو حديث په ثلاثي يعني درې کسيز سند هم را نقل کړئ دئ :

حَدَّثَنَا إِسْمَعِيلُ بْنُ مُوسَى الْفَزَارِيُّ ابْنُ بِنْتِ السُّدِّيِّ الْكُوفِيِّ حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ شَاكِرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ الصَّابِرُ فِيهِمْ عَلَى دِينِهِ كَالْقَابِضِ عَلَى الْجَمْرِ (الترمذي)

ژباړه : پر خلکو داسي زمانه راتلونکې ده چي پر دين باندي صبر کونکی به يې داسي وي لکه د اور سکروټي چي چا په موټ کي نيولي وي .

دا حديث امام ترمذي د اسماعيل ، عمر او انس رضي الله عنه په سند د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه را نقل کړئ دئ تر دې وړاندي موږ يادونه کړې ده چي بخاري ۲۲ ثلاثيات لري .

په بستان المحدثين کي وايي : د امام الترمذي تصنيفونه ډېر دي خو تر ټولو غوره او ښه يې همدا جامع الترمذي دئ بلکي د ځينو وجهو لکبله د حديثو پر ټولو کتابونو غوره او احسن دئ پر نور کتابونو يې د غوره والي وجهي دا دي :

لومړی : جامع الترمذي په ډېر ښه ترتيب وډل سوئ دئ او تکرار هم نه لري .

دوهم : ترمذي رحمة الله عليه د فقهاوو مذهبونه هم ذکر کړي دي او د هر مذهب والا د استدلال وجه يې هم بيان کړې ده

دريم : د حديثو ډولونه لکه صحيح ، حسن ، ضعيف ، غريب او معلل يې هم پکښي ښوولي دي .

څلورم : د راويانو نومونه ، لقبونه او کنيتونه يې هم پکښي بيان کړي دي .

سرچينه: http://www.taleemulislam-radio.com

دا څلور واړه د جامع الترمذي ډېرې ښکلې او ګټورې ځانګړتياوې دي چې د حديثو په نورو کتابونو کې يې سارى نه ليدل کيږي .

ابو اسماعيل الهروي وايي : جامع الترمذي زما په اند تر بخاري او مسلم هم زياد ګټور دئ ، ځکه د دې کتاب څخه هر څوک ګټه اخيستلاى سي خو د بخاري او مسلم څخه بېله لويو علماوو څخه بل څوک ګټه نسي اخيستلاى .

امام الترمذي وايي : د دې کتاب په ټولو حديثونو عمل کول کيږي . د علماوو څخه څوک يې په يوه حديث او څوک يې په بل حديث استدلال او عمل کوي البته بېله دوو حديثونو څخه چې په هغو باندې څوک عمل نه کوي يو د ابن عباس رضي الله عنه دا روايت :

أن النبي صلى الله عليه وسلم جمع بين الظهر والعصر بالمدينة والمغرب والعشاء من غير خوف ولا سفر ولا مطر . او بل دا حديث چې نبي صلى الله عليه وسلم وايي :

إذا شرب الخمر فاجلدوه فإن عاد في الرابعة فاقتلوه .

د دې دواړو حديثونو علت ما په کتاب کې بيان کړئ دئ .

جامع الترمذي ډېرې شرحې لري چې د هغو د جملې څخه يې څو په لاندې ډول دي :

١- عارضة الأحوذي في شرح الترمذي : دا د محمد بن عبدالله الاشبيلي رحمة الله عليه چې په ابن العربي شهرت لري شرح ده . ابن العربي مالکي مذهبه دى او په ٥٤٦ هجري قمري سنه کې وفات سوئ دئ .

٢- تحفة الأحوذي بشرح جامع الترمذي : دا د محمد عبد الرحمن بن عبد الرحيم المباركفوري أبو العلا رحمة الله عليه شرح ده .

٣- العرف الشذي شرح سنن الترمذي : دا د مولانا محمد أنور شاه بن معظم شاه الكشميري الهندي رحمة الله عليه شرح ده .

٤- قوت المغتذي على جامع الترمذي : دا د جلال الدين السيوطي شرح ده .

۵- د حافظ أبو الفتح محمد بن محمد بن سيد الناس اليعمري رحمة الله عليه شرح . ابو الفتح رحمة الله عليه شافعي مذهبه دی په ۷۳۴ هجري قمري سنه کي وفات سوئ دئ البته دا شرح د مؤلف لخوا تکميل سوې نه ده بلکي حافظ زين الدين عبد الرحيم بن حسين العراقي رحمة الله عليه چي په ۸۰٦ کال وفات سوی دئ ور پسي تکميل کړې ده .

خلورم : امام ابو داود رحمة الله عليه :

د سنن ابي داود د مؤلف کنيت ابوداود دئ او نوم يې سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو بن عمران الأزدي السجستاني رحمة الله عليه دئ.

د ابوداود رحمة الله عليه لوړ نيکه عمران د علي بن ابي طالب رضي الله عنه سره د صفين په جنګ کي وژل سوئ دئ ابوداود په ختهٔ عرب او د يمن د ازد د قبيلې څخه دئ .

ابوداود رحمة الله عليه په ۲۰۲ هجري کال په سجستان کي زېږېدلی دئ او په ۲۷۵ هجري سنه کي د شوال پر ۱۵ نېټه د جمعې په ورځ په بصره کي وفات سوئ دئ او هم هلته ښخ کړل سوئ دئ .

سجستان چي د ابوداود رحمة الله عليه نسبت ورته کيږي يعني سجستاني ورته ويل کيږي دهرات جنوبي خوا ته وطن دئ او خطيب محب الدين د موارد ظمآن په مقدمه کي وايي:

أن سجستان هي بلاد الأفغان الآن وهي في الحقيقة القسم الجنوبي من بلاد الأفغان.

ژباړه : سجستان د اوسني افغان د ښارونو څخه دئ او په حقيقت کي د افغان د جنوبي قسمت په ښارونو کي راځي .

هغه ښارونه چي ابوداود رحمة الله عليه زيات پکښي اوسېدلی دئ يو يې خپل ښار سجستان دئ او همدا راز په خراسان، ری ، هرات ، کوفه ، طرطوس ، دمشق ، مصر او بصره کي هم ډېر اوسېدلی دئ .

ابوداود رحمة الله علیه د اسلام د سترو هغو حافظانو څخه دئ چي بې شميره نبوي احاديث يې ياد وه او د رسول الله ﷺ د احاديثو علم يې په ډېره پراخه کچه درلودئ او همدا راز د حديثو د عللو ، متونو ، رجالو او د فقهي علومو ستر څښتن وو.

د ابوداود رحمة الله علیه د علميت مقام د دې څخه څرګنديږي چي امام احمد بن حنبل رحمة الله علیه هم د ده څخه د يو حديث روايت کړئ دئ او ابوداود به پدې ډېر فخر کاوه او بل داچي وايي : سهل بن عبدالله تستري و أبو داود رحمهم الله .ته راغئ او ورته و يې ويل : اې ابوداوده ! زه سهل ستا د زيارت د پاره راغلی يم او زما ستا سره څه کار دئ .

ابوداود رحمة الله علیه ورته وويل : څه کار دي دئ ؟

سهل ورته وويل : تر هغه مهاله چي زما د حاجت د پوره کولو وعده را نه کړې خپل حاجت نه درته بيانوم . ابوداود رحمة الله علیه ورته وويل : که ما ته يې کول ممکن وه نو حاجت به دي پوره کړم . سهل رحمة الله علیه ورته وويل : ته دي خپله ژبه را ته را وباسه چي د رسول الله ﷺ احاديث په بيانولو ترڅو زه يې مچ کړم او ابوداود همداسي وکړه .

دا د ابوداود د لوړ علمي مقام څرګندونه کوي چي سترو علمي شخصيتونو ته دومره زيات د قدر وړ وو .

ابوداود رحمة الله علیه د حديثو د تخصص تر څنګ لوئ فقيه هم وو او ابو الحسن شيرازي په طبقات الفقاء کي د امام احمد بن حنبل رحمة الله علیه د ملګرو څخه شمېرلی دئ

د ابوداود په مذهب کي اختلاف دئ څوک وايي حنبلي دئ او څوک وايي شافعي دئ .

ابوداود رحمة الله علیه څو ځلي بغداد ته هم تللی دئ او په بصره کي اوسېدلی دئ او بيا په بصره کي د جمعې په ورځ د شوال د مياشتي پر ۱۵ نېټه په ۲۷۵ هجري سنه کي وفات سو او د سفيان الثوري د قبر څنګ ته ښخ کړل سوئ دئ .

ابوداود د امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د مشایخو څخه هم حدیثونه اورېدلي دي لکه احمد بن حنبل ، عثمان بن ابي شیبة ، قتیبة بن سعید رحمهم الله او همداسي نورو امامانو څخه یې حدیث اورېدلي دي .
د ابوداود رحمه الله څخه د ده خپل زوئ عبدالله ، أبو عیسی محمد بن عیسی الترمذي ، أبو عبد الرحمن النسائي ، أبو علي اللؤلؤي او نورو ډېرو کسانو حدیث اورېدلي دي .

سنن ابي داود :

سنن ابي داود د سلیمان بن الأشعث بن اسحاق الأزدي السجستاني رحمه الله تصنیف دئ .
ابوداود رحمه الله یو ثلاثي یعني په درې کسیز سند حدیث لري کوم چي د رسول الله ﷺ د حوض په هکله یې د مسلم بن إبراهیم ، ابن السلام بن أبي حازم او أبو برزة رضي الله عنه په سند یې را نقل کړئ دئ .
ابوداود رحمه الله وایي : ما د رسول الله ﷺ پنځه لکه احادیث لیکلي دي او د سنن ابي داود حدیثونه مي د هغو پنځو لکو حدیثونو څخه راچاڼ کړي دي .
ابود اود رحمه الله وایي : په سنن ابي داود کي مي ۴۸۰۰ داسي احادیث لیکلي دي چي هغه یا صحیح دي او یا صحیح ته ورته یا نژدې دي خو د دغو ۴۸۰۰ حدیثونو څخه د یو انسان د دین لپاره دا څلور حدیثونه کفایت کوي .
لومړی : إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ لِدُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ (ابوداود)

ژباړه : د عملونو ثوابونه په نیتونو پوري تړلي دي او هر سړي لره بس هغه څه رسیږي چي نیت یې کړی وي نو که د چا هجرت د الله جل جلاله او د الله د رسول ﷺ د پاره وي د هغه هجرت د الله او د الله د رسول د پاره ګڼل کیږي او که چا هجرت د دنیا لاس ته راوړلو د پاره یا د ښځي سره د نکاح تړلو د پاره کړی وي نو د هغه هجرت د هغه څه د پاره دی چي ده هجرت ورکړئ دئ .

دوهم : مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيه .

ژباړه : د سړي د اسلام د ښه والي څخه د بې معنا ویناوو او کارونو پرېښول دي .

دریم : لا یکون المؤمن مؤمنا حتی یرضی لأخیه ما یرضاه لنفسه .

ژباړه : مؤمن تر هغه مهاله کامل مؤمن کېدلای نسي تر څو چي د خپل مسلمان ورور د پاره هغه څه خوښ و نه لري کوم چي د ځان د پاره یې خوښ لري .

څلورم : إِنَّ الْحَلَالَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ وَسَأَضْرِبُ لَكُمْ فِي ذَلِكَ مَثَلًا إِنَّ اللَّهَ حَمَى حِمًى وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَا حَرَّمَ وَإِنَّهُ مَنْ يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يُخَالِطَهُ وَإِنَّهُ مَنْ يُخَالِطُ الرِّيبَةَ يُوشِكُ أَنْ يَجْسُرَ(ابوداود)

ژباړه : یقینا حلال څرګند دي او یقینا حرام څرګند دي د حلالو او حرامو تر منځ شبهې والا کارونه دي او د دې مثال به زه در ته بیان کړم یقینا الله جل جلاله ممنوعه علاقه ټاکلې ده او د الله ممنوعه علاقه هغه شیان دي چي الله جل جلاله حرام کړي دي . او خبره دا ده که څوک د ممنوعه علاقې ګردچاپېر رمه پیایي ژر به هغه په ممنوعه علاقه کي ور ګډیږي او هم دا چي که څوک په شکمن کار کي شکېلیږي ژر به هغه پر حرامو هم جرئت کوي .

شاه عبد العزیز الدهلوي رحمه الله وایي : دا څلور حدیثونه چي د چا د دین د پاره د ابوداود په وینا کفایت کوي د هغه مقصد دا دئ چي د شریعت د مشهورو او کلي قاعدو

د زده کړې څخه وروسته د پېښو په جزئیاتو کې یې و مجتهد او مرشد ته اړتیا نه پیدا کیږي ځکه لومړی حدیث یعني د نیت اصلاح یې د عبادتونو د صحت د پاره بسنه او کفایت کوي

دوهم حدیث یعني د بې معنا کارونو پرېښول یې د عمر د قیمتي وختونو د ضایع کولو د مخنیوي د پاره کفایت کوي .

دریم حدیث یعني پر مسلمانانو د ځان په شان پیرزوینه لرل یې د خپلوانو ، ګاونډیانو ، پېژندویانو او معامله ګرو د حقونو د مراعات د پاره کفایت کوي .

څلورم حدیث یعني د شکمنو کارونو څخه ځان ساتنه یې د هغه شک او تردد د دفع کولو د پاره کفایت کوي چې د علماوو او دلایلو د اختلاف لکبله را منځ ته کیږي .

امام النواوي رحمة الله علیه وایي : څوک چې په فقه او نورو دیني علومو بوخت وي نو هغه ته پکار ده چې د سنن ابي داود بشپړ معرفت او علم ورته حاصل وي ، ځکه د احکامو زیاته برخه هغه احادیث چې استدلال په کیږي په سنن ابي داود کې را جمع سوي دي او د دئ تر څنګ په ډېره اسانتیا حدیثونه ځني را ایستل کیږي .

ابوسلیمان الخطابي رحمة الله علیه وایي : په سنن ابي داود کې د صحیح او حسن دواړه ډولونه احادیث سته البته ضعیف حدیثونه خپل منځ کې ډولونه لري د ضعیفو حدیثونو تر ټولو بد او ناوړه ډول موضوع دئ (موضوع هغه حدیث ته وایي چې یو درواغجن د خپل ځان څخه جوړ کړئ وي) ور پسې مقلوب او بیا مجهول دئ .

سنن ابي داود د موضوع ، مقلوب او مجهولو حدیثونو څخه پاک او بري دئ .

امام ابوداود رحمة الله علیه وایي ما په سنن ابي داود کې یوازي د احکامو احادیث را جمع کړي دي د زهد ، فضایلو او داسي نور ډېر صحیح احادیث سته خو هغه ما دلته نه دي را نقل کړي .

د ابوداود رحمه الله ځخه حکايت کيږي چي وايي ما په سنن ابي داود کي داسي حديث نه دئ ليکلی چي هغه د ټولو خلکو په اند پرېښودل سوئ حديث وي يعني داسي حديث وي چي څوک هم عمل نه په کوي .

حافظ أبو جعفر بن الزبير رحمه الله وايي سنن ابي داود د څلورو کسانو په متصل سند د ابوداود څخه تر موږ را رسېدلی دئ

لومړی : ابو بکر بن محمد بن بکر بن عبد الرزاق التمار البصري رحمه الله چي په ابن داسة شهرت لري .

دوهم : ابو سعيد احمد بن محمد بن زياد بن بشر رحمه الله چي په ابن الأعرابي شهرت لري .

دريم : ابو علي محمد بن أحمد بن عمرو اللؤلؤي البصري رحمه الله .

څلورم : ابو عيسى إسحاق بن موسى بن سعيد الرملي رحمه الله .

د ابن الاعرابي په روايت کي څه برخي ساقطي سوي دي چي د هغو څخه کتاب الفتن ، کتاب الحروف ، کتاب الخاتم او تقريبا نيمه برخه د کتاب اللباس هم ده همدا ډول د کتاب الوضوء ، کتاب الصلاة او د کتاب النكاح ډيري پاڼي ځني پاته سوي دي .

د ابن داسة رحمه الله روايت تر ټولو کامل او بشپړ دئ او دې ته نژدې د رملي رحمه الله روايت دئ البته د لؤلؤي رحمه الله روايت تر ټولو اصح روايت دئ ، ځکه د رملي روايت د ابوداود تر مړيني مخته تر ټولو وروستی املا ده د دې څخه وروسته يې چا ته نه دئ لوستی .

شاه عبد العزيز الدهلوي وايي د لؤلؤي روايت په ختيځ کي شهرت لري او د ابن داسة روايت په لويديځ کي رواج لري او دا دواړي نسخې ويو و بل ته نژدې دي په کمي او زياتي کي اختلاف نه لري بلکي اختلاف يې يوازي په تقديم او تاخير کي دئ .

په کشف الظنون کي وايي : حافظ عبد العظيم بن عبد القوي المنذري رحمه الله سنن ابي داود مختصر او لنډ کړی دي او د المجتبي په نامه يې نوملی دئ . حافظ منذري

په کال ٦٥٦ سنه کي وفات سوئ دئ . امام سیوطي پر المجتبی د زهر الربی علی المجتبی په نامه کتاب لیکلی دئ .

ابو سلیمان احمد بن إبراهیم الخطابي رحمة الله علیه بیا د معالم السنن په نامه د ابوداود شرح کړې ده . ابوسلیمان الخطابي ته د وطني نسبت لکه البستي هم وایي ځکه د بست دی د بست کلا د هلمند په مرکز لښکر ګاه کي مشهوره تاریخي کلا ده . ابوسلیمان په ۳۸۸ سنه کي وفات سوئ دئ

د سنن ابي داود د شرحو څخه یوه د ابو الطیب محمد شمس الحق العظیم آبادي رحمة الله علیه شرح ده د عون المعبود شرح سنن أبي داود په نامه یادیږي .

پنځم : امام نسایي رحمة الله علیه

د سنن النسایي مؤلف أبو عبد الرحمن بن شعیب بن علي بن بحر بن سنان بن دینار النسائي رحمة الله علیه دئ نَساء په خراسان کي د یو ښار نوم دئ او و همدغه ښار ته د نسبت لکبله نَسائي ورته ویل کیږي .

امام نسائي رحمة الله علیه په ۲۱۵ هجري سنه کي څوک بیا وایي چي په ۲۱۴ هجري سنه کي زیږیدلی دئ محمد بن اسحاق وایي ابوعبدالرحمن النسائي د خپل عمر په وروستیو کلونو کي د مصر څخه دمشق ته ولاړی او هلته د حضرت علي رضي الله عنه د پلوي لکبله د ځینو معاویة پلوو کسانو لخوا د ستونزو سر مخ سو آن تر دې چي په ډډي کي په وهلو وهلو تر مسجد وایستل سو . د دې زړه دردونکي واقعې څخه وروسته د فلسطین د رملې ښارګوټي ته بوتلل سو او هلته وفات سو البته دارقطني رحمة الله علیه وایي مکې مکرمې ته بوتلل سو او هلته د دوشنبې په ورځ د صفري پر ۱۳ نېټه په ۳۰۳ هجري سنه کي وفات سو .

امام نسائي رحمة الله علیه شافعي مذهبه او د خپل عصر د ډېرو لوړو منل سوو علماوو څخه وو

امام نسائي د حميد بن مسعدة، عمران بن موسى ، قتيبة ابن سعيد ، إسحاق بن إبراهيم ، علي بن حجر ، علي بن حشرم ، محمد بن بشار ، أبو داود السجستاني ، مجاهد بن موسى ، أحمد ابن عبدة رحمة الله عليهم او د خراسان ، حجاز ، عراق ، جزيرة ، شام ، مصر او نورو ښارونو کي د استاذانو څخه حديث اورېدلي دي البته د احمد بن حنبل رحمة الله عليه څخه يې زياد روايات را نقل کړي دي .

حميد بن مسعدة، عمران بن موسى او علي بن حجر رحمة الله عليهم د امام نسايي د هغو استاذانو څخه دي چي په رباعي يعني په څلور کسيز سند يې د نسائي روايت و رسول الله ﷺ ته رسولی دئ او د نسايي تر ټولو لوړ او عالي سند همدا رباعي يعني څلور کسيز سند دئ .

ابو بشر الدولابي، أبوالقاسم الطبراني او أبو جعفر الطحاوي د امام نسايي د شاګردانو څخه دي .

سنن النسايي :

سنن النسايي د ابوعبد الرحمن بن شعيب النسائي رحمة الله عليه تصنيف دئ د دې څخه وړاندي ده د السنن الكبرى په نامه کتاب ليکلی دئ .

ابن الاثير رحمة الله عليه وايي : د اميرانو څخه يو چا د امام نسايي څخه د السنن الكبري په هکله پوښته وکړه چي ايا ټول احاديث يې صحيح دي ؟ نسايي ورته وويل : يا نو بيا هغه ورته وويل : د دې کتاب صحيح حديثونه په جلا ډول وليکه ده هم داسي وکړه د السنن الكبري څخه يې صحيح حديثونه را بېل کړل د المجتبي من السنن په نامه يې ونوماوه .

د امام نسايي رحمة الله عليه د رباعياتو يعني په څلور کسيز سند کي د را نقل سوو حديثونو څخه يو دا دئ :

أخبرنا حميد قال حدثنا عبد الوارث قال حدثنا شعيب عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال قال رسول الله {صلى الله عليه وسلم} قد أكثرت عليكم في السواك .

ژباړه : رسول الله ﷺ وفرمايل : د مسواک په هکله مي ډېر ځله حکم درته کړئ دئ .

دا حديث امام نسايي د حميد ، عبدالوارث ، شعيب او انس بن مالک رضي الله عنه په سند د رسول الله ﷺ څخه را نقل کړئ دئ .

محد ثين چي ووايي : دا حديث نسايي را نقل کړئ د هغه څخه يې مقصد دا دئ چي په المجتبى يعني سنن النسايي کي يې را نقل کړئ دئ او دا کتاب يې يو د الصحاح الستة څخه دئ .

پر سنن النسايي باندي جلال الدين عبد الرحمن بن أبي بکر السيوطي ، نور الدين بن عبدالهادي أبو الحسن السندي رحمة الله عليهم حاشيه ليکلې ده . امام سندي په ۱۱۰۹ هجري سنه کي وفات سوي دي .

شپږم : امام ابن ماجه رحمة الله عليه !

د امام ابن ماجه کنيت أبو عبد الله دى او نوم يې محمد بن يزيد بن عبد الله ابن ماجه الربعي القزويني رحمة الله عليه دئ .

ماجه د صحيح قول له مخي د ابن ماجة د مور نوم دئ او څوک وايي چي ماجه يې د پلار لقب وو نو ځکه د نسب په سلسله کي بن ماجه نه ليکل کيږي بلکي ابن ماجه په الف ليکل کيږي څو څرګنده سي چي دا د مخکني نامه يعني عبد الله د پاره صفت نه دئ بلکي د ابوعبدالله محمد صفت دئ لکه عبدالله بن مالک ابن بحينة چي ليکل کيږي دلته مالک د بحينة زوئ نه دئ بلکي د عبد الله پلار مالک دئ عبد الله بن مالک ورته وايي او د عبد الله د مور نوم بيا بحينة ده نو عبدالله ته ابن بحينة هم ويل کيږي .

ابن ماجه د جبارة بن المفلس ، إبراهيم بن المنذر ، ابن نمير ، هشام بن عمار او نورو ثخه حديثونه اورېدلي دي خو د حديثو زياته زده کړه يې د أبي بکر بن أبي شيبة رحمة الله علیه ثخه کړې ده .

أبو الحسن القطان ،عيسى الأبهري او نور ډېر کسان د ده د لوړو شاګردانو ثخه دي .

ابن ماجه د حديثو د ليکنې د پاره عراق ، بصرې ، کوفې ، بغداد ، مکې ، شام ، مصر او الرى ته سفرونه کړي دئ او د قرآنکريم تفسير او د تاريخ کتاب يې هم تصنيف کړئ دئ او د حديثو کتاب سنن ابن ماجه يې د الصحاح الستة د جملې ثخه دئ .

ابن ماجه په ۲۰۹ هجري سنه کې پيدا سوئ دئ او د دوشنبې په ورځ د روژې نهه ورځې پاته وې چې په ۲۷۳ سنه کې وفات سو . د جنازې لمونځ خپل ورور ابوبکر ور ته ورکړی او خپل زوی عبدالله او وروڼو ابوبکر او عبدالله يې د ښخولو چاري انجام کړې .

سنن ابن ماجة :

سنن ابن ماجة د حافظ ابوعبدالله بن يزيد بن ماجه القزويني رحمة الله علیه تصنيف دی ابن ماجه په ۲۷۳ سنه کې وفات سوئ دئ .

د ابن ماجه د ثلاثياتو ثخه يعني په درې کسيز سند د رانقل سوو احاديثو ثخه يو دا دئ : حدثنا جبارة قال حدثنا كثير قال سمعت أنس بن مالك رضي الله عنه يقول سمعت رسول الله {صلى الله عليه وسلم} يقول من أحب أن يكثر خير بيته فليتوضأ إذا حضر غداؤه وإذا رفع .

ژباړه : رسول الله ﷺ فرمايلي دي : که ثوک خوښ لري چې د کور خير يې زيات سي نو د ثاښتي خواړو د حاضرېدلو او هم د پورته کېدلو په وخت کې دي اودس تازه کوي يعني د دوډۍ خوړلو دمخه او وروسته دي لاسونه پرېولي .

دا حديث ابن ماجة د جبارة ، کثير او انس بن مالک په سند د رسول الله ﷺ ثخه را نقل کړئ دئ .

شیخ عبدالحق دهلوي رحمة الله علیه وايي : سنن ابن ماجة یو د هغو اسلامي کتابونو څخه دئ چي د الأصول الستة ، الکتب الستة او الصحاح الستة په نامه یادیږي .

څه مهال چي محدثین د یو حدیث په هکله ووايي : رواه الجماعة د هغه مقصد دا دی چي دا حدیث صحاح سته را نقل کړئ دئ او څه مهال چي ووايي : رواه الأربعة د هغه څخه یې مقصد دا دئ چي دا حدیث د بخاري او مسلم څخه ماسیوا د صحاح سته پاته شپږو کتابونو یعني ابوداود ، ترمذي ، نسايي او ابن ماجه رانقل کړئ دئ .

ابن ماجة د جبارة المفلس په سند یو شمېر ثلاثیات لري البته ابن ماجه د قزوین د ښار په فضیلت کي یو حدیث د داود بن المحبر ، الربیع بن صبیح او یزید بن ابان په سند را نقل کړئ دئ دا درې واړه راویان ضعیف دي تر داسي اندازې چي داود او یزید د درواغو حدیثونو په جوړولو متهم او تورن دي او دا حدیث یې هم موضوعي یعني د درواغو حدیث دئ د همدغه حدیث لکبله پر ابن ماجه نیوکه کیږي .

ابن ماجه رحمة الله علیه وايي ما دا کتاب ابوالزرعة ته وړاندي کړئ هغه وکتی او ویې ویل که دا کتاب د خلکو لاس ته ورسي نو دا نور زیات شمېر جوامع به ځني پاته سي او ښایي چي ضعیف حدیثونه دي یې د بړشو ته لا هم ونه رسیږي .

په سنن ابن ماجه کي ۴۰۰۰ څلور زره حدیثونه دي . د کتابونو عنوانونه یې لکه کتاب الصلوة او داسي نور یې ۳۲ کیږي او د بابونو شمېر یې ۱۵۰۰ پنځلوسوو ته رسیږي .

ابن الاثیر رحمة الله علیه وايي : سنن ابن ماجه په فقه کي مفید او ګټور کتاب دئ البته نهایي ضعیفه او منکر احادیث هم پکښې سته د حافظ المزي څخه ویل کیږي چي وايي د ابن ماجه هغه حدیثونه چي یوازي ده را نقل کړي غالبه یې ضعیفه دي .

په همدې اساس یو شمېر کسانو ابن ماجه په صحاح سته کي نه دئ شمېرلی بلکي موطا مالک یې د صحاح سته شپږم کتاب ګرځولی دی .

حافظ ابن حجر وايي اول نفر چي ابن ماجه يې په صحاح سته کي شميرلی دی فضل ابن طاهر دی وروسته حافظ عبد الغني په کتاب الاکمال في أسماء الرجال کي په صحاح سته کي شمېرلی دئ او پر موطا مالک يې مخته کړئ دئ .

د ابن ماجه د يو شمېر شرحو نمونه او مولفين يې دي ډول دی :

۱- په کشف الظنون کي وايي : د ابن ماجه يوه برخه په پنځو ټوکو کي حافظ علاء الدين مغلطاي بن قليج رحمة الله عليه شرح کړې ده . حافظ علاء الدين په ۷۶۲ سنه کي وفات سوئ دئ .

۲- مصباح الزجاجة على سنن ابن ماجه بيا د جلال الدين السيوطي رحمة الله عليه شرح ده .

۳- شيخ أبو الحسن بن عبد الهادي السندي رحمة الله عليه هم پر ابن ماجه شرح ليکې ده . امام سندي په ۱۱۰۹ سنه کي وفات سوئ دئ .

۴- همدا ډول الشيخ الصالح التقي عبد الغني بن الشيخ أبي سعيد المجددي الدهلوي رحمة الله عليه د إنجاح الحاجة په نامه د ابن ماجه شرح ليکې ده .

امام مالک رحمة الله عليه :

امام مالک رحمة الله عليه د مشرتوب او علمي مقام لکبله پکار وه چي تر ټولو مخته ذکر سوئ وای خو مخته مو ځکه ذکر نه کړئ چي مورډ الصاح السته او د دورې د کتابونو په ترتيب د دې سترو محدثينو او د هغو د هغو کتابونو چي د دورې په نصاب کي تدريس کيږي لنډ تعارف کوو نو ځکه د صحاح سته وروسته امام مالک رحمة الله عليه او د هغه موطا در پيژنوو .

د امام مالک کنيت أبو عبد الله دی نوم او نسب يې مالک بن أنس بن أبي عامر بن عمرو بن الحارث دئ مالک په ۹۵ هجري سنه کي زېږېدلی دئ البته يحي بن بکير چي د مالک د ځانګړو شاګردانو څخه دئ وايي په ۹۳ سنه کي زېږېدلی دئ .

د ابن خلکان په وینا د ربیع الاول په میاشت کې په ۱۷۹ هجري سنه کې د ۸۴ کلونو په عمر په مدینه منوره کې وفات سوئ دئ او د جنة البقیع په هدیره کې ښخ کړل سوئ دئ د امام مالک رحمة الله علیه د زېږېدني او مړیني په نېټه کې یولړ نور قولونه هم را نقل سوي دي .

امام مالک رحمة الله علیه د تبع التابعین څخه دئ د امام الزهري او د ابن عمر د مولا یعني ازاد کړي مریي نافع ، جعفر بن محمد الصادق ، یحي بن سعید ، عبد الله بن دینار رحمة الله علیهم څخه یې حدیث اورېدلي دي د ربیعة الرأي څخه یې هم زده کړه کړې ده امام الأوزاعي او یحیی بن سعید د مالک څخه روایت کړئ دئ .

د امام مالک رحمة الله علیه څخه بې شمېرو کسانو علم حاصل کړی دئ د شاګردانو په جمله کي یې دا ستر اشخاص هم دي : سفیان الثوري ، سعید بن منصور ، عبد الله بن المبارک ، الشافعي ، محمد بن إبراهیم بن دینار ، ابن عبد الرحمن المخزومي ، عبد العزیز بن أبي حازم همدا ډول د بخاري ، مسلم ، أبو داود ، ترمذي ، احمد بن حنبل او د یحیی بن معین استاذانو هم د مالک رحمة الله علیه څخه زده کړه کړې ده لکه معین بن عیسی القزاز ، عبد الملک بن عبد العزیز الماجشون ، یحیی بن یحیی الأندلسي ، عبدالله بن مسلمة القعنبي ، عبدالله بن وهب ، اصبغ بن الفرج رحمة الله علیهم او د دوی څخه علاوه د احادیثو امامانو د مالک رحمة الله علیه څخه زده کړه کړې ده .

امام ترمذي رحمة الله علیه د أبو هریرة رضي الله عنه څخه روایت کوي او وایي چي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي : یوشك أن یضرب الناس بأكباد الإبل یطلبون العلم فلا یجدون أحدا أعلم من عالم المدینة (الترمذي)

ژباړه : ژر به خلک د علم په تلاښ کي اوښان په پندو په ډېږي کي وهي خو د مدینې تر عالم به بل ستر عالم پیدا کولای نسي . عبد الرزاق او سفیان بن عیینه رحمة الله علیه وایي چي د مدینې د عالم څخه مالک بن أنس مراد دئ .

عبدالله بن المبارک رحمة الله عليه وايي زه د مالک سره وم هغه حديث بيانول د مالک رنګ به تغيير وخوړئ ، مخ به يې ژړ سو خو حديث يې نه قطع کول . د مجلس څخه وروسته چي خلک سره ولاړل ما ورته وويل : اې ابوعبد الله ! نن مي ستا يو عجيب حالت وليدئ مالک راته وويل هو ! شپاړس ځلي لړم وچيچلم خو ما د رسول الله ﷺ د حديثو د احترام لکبله ځان ټينګ کاوه او پر خوږ به مي صبر کاوه .

مالک رحمة الله عليه د ديني علم زيات تعظيم کاوه د حديثو د بيانولو د پاره به يې اودس تازه کاوه ږيره به ږمونځول عطر به يې په ځان وهله او بيا به ډېر په سنګينۍ تدريس ته کښېناستئ پر لاري په ولاړي او تلوار به يې د حديثو بيانول خوښ نه لرل .

د مالک رحمة الله عليه وينا ده : علم نور دئ چيري چي الله جل جلاله وغواړي هلته يې پيدا کوي او علم په زيات روايت کولو سره نه دئ .

د مالک رحمة الله عليه علم په اخلاص د الله جل جلاله د پاره وو د ده د اخلاص د پاره د شافعي دا حکايت بسنه او کفايت کوي چي وايي زه د مالک سره وم ۴۸ مسئلې ځني وپوښتل سوې مالک د ۳۲ پوښتنو په جواب کي ورته وويل : لا أدري يعني د دې پوښتني جواب نه راته معلوميږي څوک چي په علم کي مخلص نه وي نو د هغه نفس به کله هم د پوښتني په جواب کي لا ادري قبول نه کړي بلکي هرومرو به څه په جواب کي د ځان څخه ورته وايي .

مالک رحمة الله عليه د چا څخه طمع نه لرل تر هر شي علم ورته د احترام وړ وو د مالک څخه حکايت دئ وايي يو ورځ هارون رشيد ته ورغلم هغه را ته ويل : اې ابوعبدالله ! تا ته پکار ده چي موږ ته راځې ترڅو زموږ کوچنيان ستا څخه موطا واوري دی مبارک وايي ما ورته وويل : الله جل جلاله دي زموږ امير په عزت لري دا علم ستاسو څخه را وتلی دئ که تاسو يې قدر او درناوی کاوه علم به قدرمن وي او که تاسو يې سپکاوی وکړ ئ نو علم به بې قدره وي ، خلک په علم پسي ځي او علم په خلکو پسي نه ځي .

هارون رشید ورته وویل : رښتیا دي وویل خپلو کوچنیانو ته یې حکم وکړئ : مسجد ته ورو ځئ ترڅو د نورو سره یو ځای حدیث واورئ .

موطا مالک :

موطأ د مالک بن أنس رحمة الله علیه تالیف دئ په حدیثو کي البته د احکامو په برخه کي تر ټولو لومړنی تصنیف دئ . د موطا صحت ، شهرت او مقبولیت ټولو ته منل سوي دئ وايي : هر چا چي صحیح احادیث را جمع کړي دي هغه د مالک رحمة الله علیه پر لاره تلی او د هغه پر پله یې پل ایښی دئ او الفضل للمتقدم فضیلت مخکني کس ته دئ .

ابو القاسم بن محمد بن حسین الشافعي رحمة الله علیه وايي : د مالک څخه روایت سوي مشهوري او په معنا کي سره نژدې موطا وي (١١) یولس دي البته مستعملي کومي چي کار ځني اخیستل کیږي (۴) څلور موطاوي دي .

(١) د یحیی بن یحیی موطا (٢) د ابن بکیر موطا (٣) د ابو مصعب موطا (۴) د ابن وهب موطا . وروسته د ابو مصعب او ابن وهب د موطاوو استعمال هم کم سوئ دئ .

مولانا عبد العزیز الدهلوي رحمة الله علیه په بستان المحدثین کي وايي : د زرو په شاوخوا کي محدثینو ، فقهاوو ، صوفیانو ، امیرانو ، پاچانو او خلیفه ګانو د تبرک لکبله د امام مالک په زمانه کي د هغه څخه د موطا روایت کړئ دئ چي د هغو څخه نن ورځ په عربي نړۍ کي یو لږ شمېر نسخي موندل کیږي .

په موجوده نسخو کي تر ټولو زیات شهرت او رواج لرونکې د یحیی بن یحیی المصمودي الاندلسي رحمة الله علیه نسخه ده او څه مهال چي فقط د موطا نوم یاد سي نو د هغه څخه همدا د یحیی بن یحیی المصمودي الاندلسي رحمة الله علیه نسخه مراد ده .

د یحي بن یحي د نسخې په پیل کي داسي راغلي دي :

بسم الله الرحمن الرحيم وقوت الصلاة مالك عن ابن شهاب أن عمر بن عبد العزيز أخر الصلاة يوما فدخل عليه عروة بن الزبير ..... .

دوهمه : نسخه د عبدالله بن وهب بن سلمة الفهري المصري رحمه الله ده د دې نسخې په پیل کې راغلي دي :

أخبرنا مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله وإذا قالوا لا إله إلا الله عصموا مني دماءهم وأموالهم وأنفسهم إلا بحقها وحسابهم على الله .

دریمه : نسخه د عبدالله بن مسلمة القعنبي رحمه الله په روایت ده .

څلورمه : نسخه د ابن القاسم الفقيه المالكي رحمه الله په روایت ده .ابن القاسم لومړی کس دئ چې د امام مالک رحمه الله مذهب یې تدوین کړئ دئ .

پنځمه : نسخه د ابویحي معن بن عیسی المدني القراز رحمه الله په روایت ده .

شپږمه : نسخه د عبدالله بن یوسف التنیسي رحمه الله په روایت ده .

اوومه : نسخه د یحیی بن بکیر رحمه الله په روایت ده

اتمه : نسخه د سعید بن عضیر المصري رحمه الله په روایت ده .

نهمه : نسخه د ابو مصعب الزهري رحمه الله په روایت ده .

لسمه : نسخه د مصعب بن عبدالله الزهري رحمه الله په روایت ده .

یولسمه : نسخه د محمد بن مبارک الصوري رحمه الله په روایت ده .

دولسمه : نسخه د سلمان بن یزید په روایت ده .

دیارلسمه : نسخه د یحیی بن یحیی التمیمي رحمه الله په روایت ده .

څوارلسمه : نسخه د أبو حذافة أحمد بن اسماعیل السهمي رحمه الله په روایت ده .

پنځلسمه : نسخه د سوید بن سعید الهروي الحد ثاني رحمه الله په روایت ده .

شپاړسمه : نسخه د امام محمد بن الحسن الشیباني رحمه الله په روایت ده .

امام محمد رحمة الله علیه :

د امام محمد کنیت ابوعبدالله نوم او نسب یې محمد بن الحسن بن الفرقد الشیباني دي . د محمد پلار په اصل کې د دمشق د حرستا د کلي دی بیا د هغه ځای څخه عراق ته راغلی دئ د عراق د واسط په ښار کې محمد په ۱۳۲ سنه کې زیږیدلی او د کوفې په ښار کې را لوی سوئ دئ .

امام محمد د ابوحنیفه رحمة الله علیه د خصوصي شاګردانو څخه دئ او حدیث یې د مسعر بن کدام ، سفیان الثوري ، عمرو بن دینار ، مالک بن مغول ، امام مالک بن انس ، امام الاوزاعي ، ربیعة بن صالح ، بکیر او امام ابویوسف رحمة الله علیهم څخه اوریدلي دي .

امام محمد په بغداد کې اوسیدلی دئ او هلته یې حدیث تدریس کړي دي ، د امام محمد څخه امام شافعي محمد بن ادریس ، ابوسلیمان موسي بن سلیمان الجوزاني ، هشام بن عبیدالله الرازي ، ابوعبید القاسم بن سلام ، علي بن مسلم الطوسي ، ابوحفص الکبیر او خلف بن ایوب رحمة الله علیهم روایت کړئ دئ.

هارون رشید په الرقه ښار کې قاضي وټاکئ هلته یې د الرقیات په نامه کتاب هم تصنیف کړئ دئ د قضا څخه د معزوله کیدلو وروسته بغداد ته راغلی څه مهال چې هارون رشید د لومړي ځل د پاره د الري ښار ته ولاړئ دی یې هم هلته د ځان سره بوتلی او په ۱۸۷ هجري سنه کې د ۵۸ کلونو په عمر په الري کې وفات سو .

امام محمد دوه کلونه د ابوحنیفة رحمة الله علیه په تعلیمي مجلسونو کې ګډون کړئ دئ او وروسته یې پر ابویوسف فقه ویلې ده .

امام محمد ډېر کتابونه تصنیف کړي او د ابوحنیفه علم همده خپور کړئ دئ .

امام شافعي رحمة الله علیه وایي : حملت من علم محمد وقر بعیر . ما د محمد د علم څخه د اوښ د بار په شان علم لاس ته راوړئ دئ .

موطا محمد :

د امام مالک د موطا د مختلفو نسخو او راویانو اړوند څه معلومات مخته درکول سو ه. موطا محمد د امام مالک د موطا هغه نسخه ده چې امام محمد یې روایت ځني کړی دئ . البته د مالک څخه علاوه د ابوحنیفة او ځینو نورو ائمه وڅخه یې هم یو شمیر

روايات پکښې را نقل کړي دي . د يادوني وړ ده چې امام محمد درې کلونه د امام مالک شاګرد او سېدلی دئ .

شيخ محمد عابد سندي مدني وايي د امام محمد په روايت کې د موطا پر مشهوره روايت څه زيات وبسته او بل دا چې يو شمېر داسې حديثونه پکښې نسته کوم چې په نورو موطاوو کې راغلي دي .

امام محمد په موطا کې د يو حديث يا څو حديثونو د بيانولو څخه وروسته د ابوحنيفه رحمة الله عليه دريځ يا په عمومي ډول د احنافو دريځ او همدا راز خپل دريځ او موقف که د ابوحنيفه څخه بيل وي هم بيانوي .

د مثال په ډول د موطا لومړی حديث يې د لمانځه د وختونو په هکله د ابوهريرة رضي الله عنه څخه داسې را نقل کړی :

باب وقوت الصلاة قال محمد بن الحسن : أخبرنا مالك بن أنس عن يزيد بن زياد مولى بني هاشم عن عبد الله بن رافع مولى أم سلمة رضي الله عنها زوج النبي صلى الله عليه و سلم عن أبي هريرة أنه سأله عن وقت الصلاة فقال أبو هريرة أنا أخبرك : صل الظهر إذا كان ظلك مثلك والعصر إذا كان ظلك مثليك والمغرب إذا غربت الشمس والعشاء ما بينك وبين ثلث الليل فإن نمت إلى نصف الليل فلا نامت عيناك وصل الصبح بغلس

ژباړه : عبدالله بن رافع رضي الله عنه د ابوهريرة رضي الله عنه څخه د لمانځه د وختونو پوښتنه وکړه ابوهريرة ورته وويل زه دې په خبروم تر څه مهاله چې سايه دې د ځان په اندازه وي د ماپښين لمونځ اداء کوه ، د مازيګر لمونځ هغه وخت اداء کوه چې سايه دې دوه چنده وګرځي او د ماښام لمونځ چې څه مهال لمر ولوېږي اداء کوه او د ماخستن لمونځ دې بيا د شپې تر دريمې برخې اداء کوه ، که تر نيمې شپې بيده سې (يعني د لمانځه مخته) نو سترګې دې مه بدېږه او د سهار لمونځ په تياره کې اداء کوه .

پدې موقوف حديث کې د مازيګر د لمانځه وخت مثلين يعني د شي د سايې د دوه چندې وخت ذکر سوئ دئ او د سهار د لمانځه وخت غلس يعني تياره ذکر سوې ده د حديث په پای کې امام محمد وايي :

هذا قول أبي حنيفة رحمه الله في وقت العصر وكان يرى الإسفار في الفجر

ژباړه : دا د مازيګر په وخت کې د ابوحنيفه وينا ده او د سهار لمونځ يې په روښنايي کې ښه باله يعني د ابوهريرة ﷺ په موقوف حديث کې چې د مازيګر او د سهار د لمونځونو وختونه ذکر سوي دي د مازيګر د لمانځه په وخت کې د ابوحنيفة رحمة الله عليه قول د ابوهريرة د وينا موافق دئ او د سهار د لمانځه په وخت کې ځني مخالف دئ .

د مازيګر د لمانځه په وخت کې ابويوسف او محمد د ابوحنيفة رحمة الله عليهم د قول څخه مخالف دي بلکې دوی دوه هم د مالک شافعي او احمد بن حنبل رحمة الله عليهم په شان وايي چې د مازيګر د لمانځه وخت د يو چندئ څخه وروسته پيل کيږي نو د ابوهريرة د حديث په پای کې د ابوحنيفة د دريځ د بيانولو وروسته يې خپل دريځ بيا داسي بيان کړی دئ :

وأما في قولنا فإنا نقول : إذا زاد الظل على المثل فصار مثل الشيء وزيادة من حين زالت الشمس فقد دخل وقت العصر . وأما أبو حنيفة فإنه قال: لا يدخل وقت العصر حتى يصير الظل مثليه .

اما زموږ په وينا نو موږ (ابويوسف او محمد) وايو د يو شي سايه چې تر هغه شي زياته سي يعني د زوال د وخت څخه د يو شي سايه د هغه شي په اندازه او يو څه لا زياته سي نو د مازيګر د لمانځه وخت داخليږي او هر څه چې ابوحنيفه دئ د هغه په آند د مازيګر وخت تر هغه مهاله نه داخليږي چې د شي سايه د هغه دوه چنده سوې نه وي .

د موطا محمد تر ټولو وروستی حديث دا دئ :

أخبرنا مالك عن عبدالله بن عمر أن رسول الله {صلى الله عليه وسلم} قال إن أجلكم فيما خلى من الأمم كما بين صلاة العصر إلى مغرب الشمس وإنما مثلكم ومثل اليهود والنصارى كرجل استعمل عمالا فقال من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط فعملت اليهود ثم قال من يعمل من نصف النهار إلى العصر على

قيراط قيراط فعملت النصارى على قيراط قيراط ثم قال من يعمل لي من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قراطين ألا فأنتم الذين تعملون من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين قال فغضب اليهود والنصارى وقالوا نحن أكثر عملا وأقل عطاء قال هل ظلمتكم من حقكم شيئا قالوا لا قال فإنه فضلي أوتيه من أشاء .

ژباړه : رسول الله ﷺ فرمايلي دي : ستاسو د ژوند ميعاد د مخکنيو امتونو په پرتله لکه د مازيګر د لمانځه څخه بيا تر لمر لويدو پورې دئ . ستاسو او د يهودو او نصاراوو مثال په اجوره او ثواب کې داسې دئ لکه يو سړی چې کاريګر پر کار ودروي او ووايې : څوک د ورځې تر نيمايي په يوه يوه قيراط کار کوي ؟ نو يهودو کار وکړ . بيا ووايې څوک د نيمې ورځې څخه تر مازيګر پورې په يوه يوه قيراط کار کوي ؟ نو نصاراوو په يوه يوه قيراط کار وکړی . بيا ووايې : څوک د مازيګر د لمانځه څخه تر لمر لويدو په دوه دوه قيراطه کار کوي ؟ اګاه اوسئ تاسې هغه کسان ياست چې د مازيګر د لمانځه څخه تر لمر لويدو په دوه دوه قيراطه کار کوئ .

رسول الله ﷺ وفرمايل : يهود او نصار په غضب کې سول او ويې ويل : موږ کار زياد کړی دئ خو بخششې مو کمه ده . الله جل جلاله ورته وويل : ايا ستاسو په حق کې مې د يو معمولي شي ظلم درسره کړی دئ؟ هغو وويل : يا نو الله وويل چې دا زما فضل دی چا ته چې وغواړم هغه ته يې ورکوم .

د همدې حديث په پای کې امام محمد رحمه الله وايې :

هذا الحديث يدل على أن تأخير العصر أفضل من تعجيلها ألا ترى أنه جعل ما بين الظهر إلى العصر أكثر مما بين العصر إلى المغرب في هذا الحديث ومن عجل العصر كان ما بين الظهر إلى العصر أقل مما بين العصر إلى المغرب فهذا يدل على تأخير العصر وتأخير العصر أفضل من تعجيلها ما دامت الشمس بيضاء نقية لم تخالطها صفرة . وهو قول أبي حنيفة رحمه الله والعامة من فقهائنا رحمهم الله تعالى

ژباړه : دا حدیث پر دې دلالت کوي چې د مازیګر د لمانځه ځنډول تر وختي اداء کول افضل دي ته نه وینې ؟ پدې حدیث کې د ماپښین او مازیګر تر منځ وخت تر هغه وخت زیات بلل سوئ دئ چې د مازیګر او ماښام تر منځ دئ نو که څوک د مازیګر لمونځ وختي اداء کړي نو بیا د ماپښین او مازیګر تر منځ وخت د مازیګر او ماښام تر منځ د وخت څخه کمیږي .

نو دا د مازیګر پر ځنډولو دلالت کوي د مازیګر لمونځ تر هغه مهاله ځنډول چې لمر لا ځلانده ، صفا وي او ژړتیا په ګډه سوې نه وي تر وختي اداء کول افضل دي او دا د ابوحنیفة رحمة الله علیه او زموږ د عامو فقهاوو وینا ده .

پورتنی حدیث یوازې د امام محمد او ابن قاسم په موطا کې را نقل سوئ دئ .

ملا علي القاري رحمة الله علیه د امام محمد پر موطا شرح لیکې ده او زموږ په ښارونو همدا موطا هم رواج او شهرت لري .

امام طحاوي رحمة الله علیه :

د طحاوي کنیت أبو جعفر دی نوم او نسبب یې أحمد بن محمد بن سلامة بن عبدالملک بن سلمة الأزدي الطحاوي رحمة الله علیه دئ . په ۲۲۹ هجري سنه کې زیږیدلی دئ او په ۳۲۱ سنه کې وفات سوئ دئ . طحا د مصر کښتنۍ خوا ته کلی دئ همدا کلي ته د طحاوي نسبت کیږي .

امام طحاوي رحمة الله علیه په پیل کې شافعي مذهبه وو پر خپل ماما امام المزني یې شافعي فقه لوستل وروسته یې خپل ماما پرېښوئ پر احمد بن ابي عمران یې د حنفي فقې زده ګړه پیل کړه وایي : د طحاوي څخه چا پوښتنه وکړه : تا ولې د خپل ماما د مذهب څخه مخالفت وکړئ ؟ ده ورته وویل : دا ځکه چې زما ماما به تل د ابوحنیفه رحمة الله علیه د مذهب کتابونه مطالعه کوله .

امام طحاوي رحمة الله علیه د حنفي فقهي زده کړه د ابوجعفر احمد بن ابي عمران رحمة الله علیه څخه هغه د محمد بن السماعة څخه هغه د ابویوسف څخه هغه د ابوحنیفة رحمة الله علیهم څخه کړې ده او بیا شام ته تللی دئ هلته یې د حنفي فقهي زده کړه د شام د قاضي القضاة ابوحازم

شخه هغه د عيسي بن ابان شخه هغه د محمد بن الحسن الشيباني شخه هغه د ابوحنيفة رحمهم الله شخه کړې ده او د حنفي فقې امام وګرځېد .

امام طحاوي رحمه الله معتمد او ښکلي تصنيفونه لري چي يو شمېر يې دا دي :

١- شرح معاني الاثار : دا د طحاوي رحمه الله لومړنۍ تصنيف دئ .

٢- مشکل الاثار : دا د طحاوي رحمه الله وروستنۍ تصنيف دئ .

احکام القران ، المختصر في الفقه ، شرح الجامع الکبير ، شرح الجامع الصغير ، کتاب الشروط الکبير ، کتاب الشروط الاوسط ، کتاب الشروط الصغير ، مناقب الامام ابي حنيفة او داسي نور .

شرح معاني الاثار :

شرح معاني الاثار ته معاني الاثار هم وايي دا د أبو جعفر أحمد بن محمد بن سلامة بن عبدالملک بن سلمة الأزدي الطحاوي رحمه الله په خپل سند د حديثو کتاب دئ .

شرح معاني الاثار لکه څه ډول چي يې نوم دئ همدا ډول امام طحاوي رحمه الله د نبوي احاديثو مراد او مفهوم په حديثو سره تشريح او بيان کړئ دئ .

امام طحاوي رحمه الله د کتاب په پيل کي د شرح معاني الاثار په هکله څرګندونه کړې ده د ده د څرګندوني مراد داسي دی وايي:

د علماوو شخه زموږ ځينو ملګرو غوښتنه را شخه وکړه چي د رسول الله ﷺ شخه د رانقل سوو احاديثو کتاب وليکم او په دا کتاب کي د احکامو هغه ډول حديثونه را جمع کړم چي د ملحدانو په خيال هغه يو د بل نقيض او په ټکر کي دي او همدا راز کمزروي مسلمانان يې يو د بل سره ضد او ټکر ګڼي ځکه چي هغوئ يې په ناسخ او منسوخ لږ علم لري .

همدا راز په دا کتاب کي هغه احاديث را جمع کړم چي په هغه باندي عمل کول لازم دي هغه لدې کبله چي قراني ايت يا د ټولو په آند ثابت سوی حديث يې شاهد او ګواه وي .

او دا کتاب زه پر بابونو وويشم په هر باب کي د هغه اړوند ناسخ او منسوخ حديثونه او د علماوو تاويلات ذکر کړم او هم دا چي فقهاوو څرنګه يو د بل په وړاندي په احاديثو

استدلال کړی دئ هغه هم بیان کړم او بیا زما په آند چي د چا وینا صحیح ده د هغه د پاره د قران ، حدیثو اجماع او د صحابه وو او تابعینو د ثابتو ویناوو له مخي حجت او دلیل وړاندي کړم .

پدې غوښتنه کي مي فکر وکړئ او سخته څېړنه مي وکړه د هغه د غوښتني پر ترڅ مي بابونه ورکړه . بابونه مي د کتابونو تر عنوان لاندي راوستل په هر کتاب کي مي د یوه جنس بابونه راوستل نو اول شئ چي ما یې په بیانولو شروع کړې ده هغه د رسول الله ﷺ څخه د طهارت په هکله را نقل سوي حدیثونه دي چي د هغه څخه باب الماء تقع فیه النجاسة دی .

شرح معاني الاثار د احنافو د مذهب په تایید کي ډېر مفید کتاب دئ ، ځکه امام طحاوي رحمه الله علیه د احکامو اړوند احادیثو معنا او مفهوم په احادیثو بیان کړئ دئ او په اختلافي مسایلو کي یې د احنافو دریځ او موقف رجحان په احادیثو او قانع کونکو دلایلو ثابت کړئ دئ .

د فضیلت د پګړۍ لیکنه د دوشنبې په سهار پر ۴ رجب ۱۴۳۲ چي د ۱۳۹۰ د جوزا د ۱۶ نیتې سره سمون خوري پای ته ورسیده .

نسال الله حسن الخاتمه و به نستعين و الحمد لله رب العالمين

سرچینه: http://www.taleemulislam-radio.com

سرچینه: http://www.taleemulislam-radio.com